

KMP.570.5.2020.MK

**Raport Krajowego Mechanizmu Prewencji Tortur
z wizytacji „ad hoc” pomieszczeń dla osób zatrzymanych lub doprowadzonych do
wytrzeźwienia,
znajdujących się w jednostkach podległych Komendzie Stołecznej Policji**

1. Wprowadzenie

Na podstawie artykułu 19 Protokołu fakultatywnego do Konwencji w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania, przyjętego przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych w Nowym Jorku dnia 18 grudnia 2002 r. (Dz. U. z 2007 r. Nr 30, poz. 192), zwanego dalej: OPCAT, oraz działając na wniosek Rzecznika Praw Obywatelskich, w dniu 8 sierpnia 2020 r. Krajowy Mechanizm Prewencji Tortur (dalej: KMPT) przeprowadził wizytacje wybranych pomieszczeń dla osób zatrzymanych lub doprowadzonych do wytrzeźwienia (PdOZ) funkcjonujących w strukturach Komendy Stołecznej Policji w Warszawie.

Zastępca dyrektora KMPT Marcin Kusy (prawnik) oraz Aleksandra Nowicka (kryminolog, specjalistka ds. bezpieczeństwa) udali się do PdOZ przy Komendzie Stołecznej Policji (ul. Nowolipie) oraz przy Komendzie Rejonowej Policji Warszawa V (ul. Żeromskiego)¹ w Warszawie. Aleksandra Osińska (psycholożka) i Michał Żłobecki (prawnik) przeprowadzili wizytacje w PdOZ KRP Warszawa IV (ul. Żytnia) oraz w PdOZ KRP Warszawa II (ul. Janowskiego). Natomiast dr Justyna Józwiak (socjolog) i Justyna Zarecka (politolog,

¹ W związku z wyznaczeniem PdOZ przy KRP Warszawa V (ul. Żeromskiego) do przyjmowania wyłącznie zatrzymanych z podejrzeniem zakażenia koronawirusem, nie przebywały w nich osoby zatrzymane w związku z piątkowymi manifestacjami. Ostatnie osadzenie w PdOZ miało miejsce w dniu 16 lipca 2020 r.

specjalistka ds. bezpieczeństwa) udały się do PdOZ KRP VI (ul. Jagiellońskiej) oraz PdOZ KPP w Piasecznie.

Z uwagi na sytuację epidemiczną, przedstawiciele KMPT podczas wykonywania obowiązków służbowych korzystali ze środków ochrony osobistej w postaci: maseczek ochronnych spełniających normę SNN200642, rękawiczek jednorazowych oraz płynu do dezynfekcji.

Wizytacje miały charakter *ad hoc*, a ich celem było zbadanie sytuacji osób zatrzymanych przez Policję w związku protestami które odbyły się na Krakowskim Przedmieściu i przy ul. Wilczej w Warszawie w dniu 7 sierpnia 2020 r. oraz warunków ich osadzenia w kontekście realizacji tzw. minimalnych gwarancji antytorturowych. Wizytacje przeprowadzone zostały w godz. 11.30 – 16.30.

W ramach wizytacji wykonano następujące czynności:

- przeprowadzono rozmowy z 33 osobami zatrzymanymi, w warunkach zapewniających poufność rozmów;
- wykonano dokumentację fotograficzną protokołów zatrzymań oraz obrażeń osób zatrzymanych.

Po zakończeniu wizytacji przeanalizowano protokoły zatrzymań oraz nagrania z monitoringu obrazujące przyjęcie i przebieg osadzenia w jednym z PdOZ.

Na podstawie zebranych informacji, KMPT dokonał oceny traktowania osób zatrzymanych przez funkcjonariuszy Policji oraz realizacji minimalnych gwarancji antytorturowych: realizacji prawa do obrony, możliwości poinformowania osoby trzeciej o zatrzymaniu, przeprowadzeniu badania lekarskiego, realizacji prawa do informacji oraz możliwości złożenia skargi.

W niniejszym raporcie uwzględniono jedynie te obszary, które wymagają wzmocnienia z punktu widzenia zapobiegania torturom i innym formom złego traktowania osób zatrzymanych.

2. Zakaz represji

Stosownie do art. 21 ust. 1 OPCAT żadna osoba (np. osoba zatrzymana, funkcjonariusz lub pracownik Komisariatu, członek rodziny, inna osoba) lub organizacja, która przekazała KMPT informację, nie może ponieść jakiegokolwiek sankcji lub uszczerbku z tego tytułu, niezależnie czy udzieliła informacji prawdziwej, czy fałszywej.

Wskazany przepis OPCAT stanowi bowiem, że *żadna władza lub funkcjonariusz nie nakaze, nie zastosuje, nie pozwoli ani nie dopuści do stosowania jakiegokolwiek sankcji*

przeciwko jakiegokolwiek osobie lub organizacji, za przekazanie krajowemu mechanizmowi prewencji jakiegokolwiek informacji, prawdziwej bądź fałszywej, i żadna taka osoba lub organizacja nie poniesie żadnego uszczerbku w jakikolwiek inny sposób.

3. Gwarancje antytorturowe

a) Dostęp do adwokata od początku zatrzymania

W Polsce nie każda osoba zatrzymana ma w praktyce dostęp do adwokata od początku zatrzymania. Taka sytuacja stwarza ryzyko złego traktowania, gdyż jak pokazuje doświadczenie KMPT, ryzyko tortur jest największe bezpośrednio po zatrzymaniu. Niezwykle istotna jest tutaj sytuacja osób ubogich, których nie stać na opłacenie obrońcy z wyboru. Ponadto procedura wyboru obrońcy z urzędu nie zapewnia w praktyce dostępu do obrońcy bezpośrednio po zatrzymaniu. Wniosek o przyznanie obrońcy z urzędu można bowiem złożyć dopiero po pierwszym przesłuchaniu w charakterze podejrzanego, nie zaś bezpośrednio po zatrzymaniu. Dochodzi zatem do sytuacji, gdy do czasu wyznaczenia obrońcy z urzędu i jego pierwszego kontaktu z klientem, funkcjonariusze realizują z zatrzymanym czynności służbowe (np. przesłuchania, rozpytania). Trudności w zapewnieniu kontaktu z adwokatem/radcą prawnym już od pierwszych chwil zatrzymania są sygnalizowane zarówno przez organy i instytucje międzynarodowe m.in. Europejski Komitet Zapobiegania Torturom (dalej: CPT), Komitet Przeciwko Torturom (dalej: CAT), jak i przez polskie stowarzyszenia adwokackie i samorzady zawodowe.

Prawo do uzyskania pomocy prawnej we wczesnym stadium postępowania karnego wynika z orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w Strasburgu, który wielokrotnie podkreślał, że dostęp podejrzanego do obrońcy, w tym umożliwienie przygotowania się do obrony i realizowania tego prawa w toku postępowania, jest niezwykle istotny z punktu widzenia rzetelności procesu sądowego i powinien być zagwarantowany od pierwszego przesłuchania przez Policję. W 2016 r. ETPCz wskazał, że prawo każdej osoby oskarżonej o popełnienie przestępstwa do skutecznej obrony wykonywanej przez adwokata, zagwarantowane artykułem 6 ust. 3 lit. C Europejskiej Konwencji Praw Człowieka, jest jedną z fundamentalnych cech sprawiedliwego procesu. Niezwłoczny dostęp do adwokata stanowi istotną przeciwwagę dla bezbronności podejrzanych umieszczonych w areszcie policyjnym, stanowi fundamentalną gwarancję przeciwko przymusowi i niewłaściwemu traktowaniu podejrzanego przez policję, oraz przyczynia się do zapobieżenia pomyłek sądowych i do

zrealizowania celów określonych w art. 6, mianowicie równości między oskarżeniem a obroną oraz oskarżonym².

Odnosząc się bezpośrednio do polskich uwarunkowań systemowych, CPT w raporcie z wizyty w Polsce w 2017 r. podkreślił, że dostęp do prawnika stanowi podstawowe zabezpieczenie przed złym traktowaniem, a mimo tego praktyczny dostęp zatrzymanych do realizacji tego prawa nadal jest w Polsce problemem³. Ponadto w polskim prawie brak jest przepisów przewidujących wyznaczenie obrońcy z urzędu przed etapem postępowania sądowego. W związku z tym osoby zatrzymane, które nie są w stanie zapłacić za usługi prawne, są faktycznie pozbawione prawa dostępu do prawnika⁴. Komitet wskazał też, że w jego ocenie osoby zatrzymane przez Policję nadal są narażone na znaczne ryzyko niewłaściwego traktowania i polskie władze powinny zintensyfikować swoje wysiłki w tym obszarze⁵.

W 2019 r. także CAT ocenił, że osoby zatrzymane w Polsce są pozbawione w praktyce, możliwości kontaktu z adwokatem lub radcą prawnym, od chwili zatrzymania, w tym przed pierwszym przesłuchaniem przez organy ścigania. Komitet wskazał na konieczność podjęcia przez polskie władze skutecznych środków, w celu zagwarantowania wszystkim zatrzymanym podstawowych gwarancji procesowych od samego początku pozbawienia wolności, zgodnie ze standardami międzynarodowymi. Zwrócił także uwagę na potrzebę implementacji do polskiego prawa Dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2013/48/UE z dnia 22 października 2013 r., jak również zapewnienia w praktyce zawartych tam wytycznych⁶.

Należy podkreślić, że zgodnie ze wskazaną Dyrektywą Parlamentu Europejskiego i Rady UE podejrzani lub oskarżeni w postępowaniu karnym mają prawo dostępu do adwokata w takim terminie i w taki sposób, aby osoby te mogły rzeczywiście i skutecznie wykonywać przysługujące im prawo do obrony. Dostęp do adwokata powinien nastąpić bez zbędnej zwłoki: przed przesłuchaniem przez Policję lub inny organ ścigania lub organ sądowy, w momencie prowadzenia przez organy ścigania lub inne właściwe organy czynności dochodzeniowych lub innych czynności dowodowych, niezwłocznie po pozbawieniu wolności, zanim podejrzani lub oskarżeni zostali wezwani do stawiennictwa przed sądem właściwym w sprawach karnych w odpowiednim czasie, zanim ww. osoby stawiają się przed tym sądem⁷.

² Wyrok ETPCz z dnia 13 września 2016 r. w sprawie Ibrahim i Inni przeciwko Zjednoczonemu Królestwu (Wielka Izba, skargi nr 50541/08, 50571/08, 50573/08 i 40351/09)

³ Zob. Raport CPT z wizyty w Polsce, CPT/Inf (2018) 39, § 23.

⁴ Tamże, § 25.

⁵ Tamże, § 21.

⁶ Zob. Committee against Torture, Concluding observations on the seventh periodic report of Poland, 29 August 2019, CAT/C/POL/CO/7, pkt. 16.

⁷ Zob. Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2013/48/UE z dnia 22 października 2013 r. w sprawie prawa dostępu do adwokata w postępowaniu karnym i w postępowaniu dotyczącym europejskiego nakazu

Ponadto zgodnie z Dyrektywą Parlamentu Europejskiego i Rady UE 2016/1919 z dnia 26 października 2016 r. podejrzani, którzy nie posiadają wystarczających środków na pokrycie kosztów pomocy adwokata, mają prawo do korzystania z pomocy prawnej z urzędu, gdy wymaga tego dobro wymiaru sprawiedliwości. Pomoc prawna z urzędu powinna być przyznana bez zbędnej zwłoki i najpóźniej przed przesłuchaniem danej osoby przez Policję, inny organ ścigania lub przez organ sądowy, lub przed przeprowadzeniem konkretnych czynności dochodzeniowo-śledczych lub dowodowych⁸.

Należy zwrócić uwagę, że od 2017 r. RPO apeluje do Ministra Sprawiedliwości o implementację Dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2013/48/UE, resort sprawiedliwości uznał jednak, że polskie przepisy są z nią zgodne i zmiany nie są w tym aspekcie potrzebne. W ostatnim wystąpieniu z 2019 r. RPO przytoczył argumenty CAT, wskazując przy tym m.in., że w świetle przepisów Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej niewdrożenie dyrektywy w praktyce może oznaczać bezpośrednio jej stosowanie przez sądy w miejsce sprzecznych z nią przepisów, a także możliwe podważanie legalności czynności procesowych sprzecznych z jej wymogami, ponadto może skutkować odpowiedzialnością odszkodowawczą państwa⁹. Natomiast Okręgowa Rada Adwokacka w Warszawie wskazała, że w maju 2019 r. minął termin w którym Polska była zobowiązana implementować do porządku prawnego dyrektywę w sprawie pomocy prawnej z urzędu dla podejrzanych i oskarżonych w postępowaniu karnym oraz dla osób, których dotyczy europejski nakaz aresztowania¹⁰.

W przypadku osób zatrzymanych w Warszawie 7 sierpnia 2020 r., z którymi rozmawiali przedstawiciele KMPT to właśnie kwestia dostępu do adwokata/radcy prawnego od pierwszych chwil zatrzymania była kluczowym problemem. W opinii KMPT sytuacja ta najdobitniej ukazała wszystkie mankamenty obecnie funkcjonujących rozwiązań systemowych w tym zakresie. Na fakt, że nie zostały zachowane istotne standardy prawa do obrony określone w Dyrektywie Parlamentu Europejskiego i Rady 2013/48/UE z dnia

aresztowania oraz w sprawie prawa do poinformowania osoby trzeciej o pozbawieniu wolności i prawa do porozumiewania się z osobami trzecimi i organami konsularnymi w czasie pozbawienia wolności (Dz.U.UE.L.2013.294.1)

⁸ Zob. Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/1919 z dnia 26 października 2016 r. w sprawie pomocy prawnej z urzędu dla podejrzanych i oskarżonych w postępowaniu karnym oraz dla osób, których dotyczy wnioski w postępowaniu dotyczącym europejskiego nakazu aresztowania (Dz.U.UE.L.2016.297.1)

⁹ Wystąpienie generalne RPO z dnia 8 października 2019 r., sygn. IL5150.9.2014.

¹⁰ Stanowisko nr 1 Okręgowej Rady Adwokackiej w Warszawie z dnia 9 sierpnia 2020 r. dotyczące pełnej realizacji prawa do obrony osób zatrzymywanych.

22 października 2013 r. zwróciły uwagę także Okręgowa Rada Adwokacka w Warszawie¹¹ oraz Stowarzyszenie Adwokackie „Defensor Iuris”¹².

Rozmówcy KMPT przyznawali, że o ile osoba zatrzymana знаła imię i nazwisko oraz numer telefonu do adwokata i żądała kontaktu z nim, wówczas spotkanie z adwokatem było możliwe. W niektórych z przeanalizowanych protokołów zatrzymania widniała adnotacja o obecności adwokata przy czynnościach; te osoby zatrzymane potwierdzały to również w rozmowach z przedstawicielami KMPT. Były to jednak sporadyczne sytuacje. Znaczną część rozmówców KMPT stanowiły osoby, które po raz pierwszy zostały zatrzymane przez Policję; wielu z nich nie miało nigdy wcześniej kontaktu z prawnikami. **W opinii KMPT, gdyby nie poświęcenie adwokatów, którzy z własnej inicjatywy dotarli na teren komisariatów i objęli pomocą wszystkich zatrzymanych, zdecydowana większość z tych osób nie miałaby *de facto* możliwości skorzystania z pomocy prawnej.**

W tym kontekście warto zwrócić uwagę, że kilkoro zatrzymanych twierdziło, iż informacja o możliwości skorzystania z pomocy prawnej adwokatów zebranych przed komisariatami była przekazywana już po podpisaniu przez nich protokołu zatrzymania i złożeniu wyjaśnień. W tych przypadkach kontakt zatrzymanych z prawnikami miał miejsce dopiero przed przewiezieniem do PdOZ. W protokołach zatrzymań tych osób znajdują się tymczasem adnotacje, iż nie żądają oni kontaktu z adwokatem. Dwaj zatrzymani wskazali, że nie wiedzieli o oddolnej inicjatywie adwokatów, lecz na jednym z komisariatów dano im do podpisu deklarację o chęci skorzystania z pomocy obrońcy przed sądem. Obaj mężczyźni twierdzili, że informacje na temat tego co to właściwie oznacza, były przekazywane w chaotyczny sposób, w dodatku w środku nocy. Żaden z nich nie wypełnił tego dokumentu, ponieważ nie był w stanie zrozumieć czym taka deklaracja może skutkować, a w szczególności czy tego rodzaju pomoc byłaby bezpłatna. Z ich relacji wynikało, że nikt nie wyjaśnił im, czy na późniejszym etapie postępowania mogliby złożyć taki wniosek. Z informacji jednego z mężczyzn wynikało, że z adwokatem spotkał się już po umieszczeniu w PdOZ, gdy został zabrany na przesłuchanie, co nastąpiło dopiero w godzinach popołudniowych 8 sierpnia. Tymczasem mężczyzna został zatrzymany o godzinie 22.10 w dniu 7 sierpnia, zatem pierwszy kontakt z adwokatem miał miejsce dopiero po kilkunastu godzinach. Także kilku innych rozmówców wskazywało, że do chwili spotkania z przedstawicielami KMPT (mimo zatrzymania poprzedniego dnia ok. godz. 21-23) nie mieli kontaktu z adwokatem i nie wiedzieli

¹¹ Tamże.

¹² Pismo Stowarzyszenia Adwokackiego „DEFENSOR IURIS” ze Słupska w sprawie zatrzymań z dnia 7 sierpnia 2020 r. skierowane do Komendanta Głównego Policji w dniu 10 sierpnia 2020 r.

w jaki sposób mogliby uzyskać jego pomoc (przy sporządzaniu protokołu nie znali danych żadnego adwokata/radcy prawnego). W ich protokołach widniała informacja, że nie żądali kontaktu z adwokatem.

Wskazać należy, że wśród rozmówców były także osoby, które świadomie nie żądały kontaktu z adwokatem, byli bowiem przekonani, że czynności zostaną zakończone niezwłocznie i będą mogli jak najszybciej powrócić do domu.

Warto zwrócić uwagę, że część zatrzymanych posiadała na ciele zapisany numer telefonu, pod którym miała być dostępna pomoc prawna. Jak wynikało z ich informacji numer ten był przekazywany podczas protestu, bez danych osobowych jego właściciela. Z analizy protokołów zatrzymań wynika, że policjanci podejmowali próby połączenia telefonicznego ze wskazanym numerem, jednak bezskutecznie. Natomiast w jednym przypadku osoba zatrzymana żądała kontaktu z adwokatem, podając jego imię i nazwisko, nie znając natomiast numeru telefonu. W protokole tej osoby nie ma żadnej informacji, czy kontakt ten był zapewniony, jednak z relacji zatrzymanej wynikało, iż do spotkania z adwokatem ostatecznie doszło.

W tym kontekście należy wskazać, że 9 sierpnia 2020 r. Okręgowa Rada Adwokacka w Warszawie przyjęła stanowisko nr 1 dotyczące pełnej realizacji prawa do obrony osób zatrzymywanych. Wskazała w nim, że podstawowym elementem prawa do obrony jest prawo do pomocy prawnej już na wczesnym etapie zatrzymywania. To prawo winno być realizowane poprzez zapewnienie każdej osobie udziału obrońcy w najwcześniejszych czynnościach procesowych, w tym poprzez udzielanie informacji o sytuacji klienta. Jako niewłaściwe ORA oceniła fakt, że nadal to na zatrzymanym spoczywa konieczność podania numeru telefonu do obrońcy i nie zapewnia się na tym etapie dostępu do adwokata w sposób efektywny¹³.

Krajowy Mechanizm Prewencji Tortur wizytując jednostki policyjne każdorazowo podkreśla, że w celu zwiększenia dostępu do obrońcy należy sporządzić listę adwokatów i radców prawnych, uprawnionych do pełnienia roli obrońcy, na terenie właściwości odpowiedniego samorządu prawniczego, informować o jej istnieniu osoby zatrzymane i udostępniać im ją, w przypadku zgłoszenia takiej chęci. Standard ten jest zgodny z rekomendacjami CPT, który zalecał sporządzenie, we współpracy z samorządem prawniczym, list prawników z urzędu, dostępnych dla osób zatrzymanych, które powinny być

¹³ Stanowisko nr 1 Okręgowej Rady Adwokackiej w Warszawie z dnia 9 sierpnia 2020 r. dotyczące pełnej realizacji prawa do obrony osób zatrzymywanych.

dostępne w każdym komisariacie policji¹⁴. Ponadto zgodnie z zasadami i wytycznymi ONZ w zakresie dostępu do pomocy prawnej w sprawach karnych, w celu zapewnienia szybkiego dostępu do pomocy prawnej na posterunkach policji, zaleca się utworzenie, w porozumieniu z samorządem prawniczym, listy prawników¹⁵.

Również CAT w uwagach końcowych, dotyczących realizacji przez Polskę Konwencji ONZ w sprawie zakazu stosowania tortur¹⁶, wskazał na obowiązki informacyjne policjantów w tym zakresie. Komitet podkreślił, że Polska powinna podjąć skuteczne środki, w celu zapewnienia wszystkim zatrzymanym, zgodnie z prawem i w praktyce, wszystkich podstawowych gwarancji prawnych od samego początku ich pozbawienia wolności, zgodnie z międzynarodowymi standardami. Funkcjonariusze na posterunkach policji są odpowiedzialni za dostarczenie osobom zatrzymanym listy dyżurnych adwokatów i radców prawnych¹⁷.

Jak pokazuje doświadczenie KMPT, listy adwokatów i radców prawnych przechowywane są na dyżurkach komisariatów, tam też jest dostęp do ich elektronicznej wersji. Jednakże, żadna z osób zatrzymanych, z którymi rozmawiała delegacja KMPT, nie została poinformowana o możliwości skorzystania z tego typu listy, czy to podczas pobytu w komisariatach, czy już po umieszczeniu w PdOZ.

Spotkania z obrońcą, które doszły do skutku, odbywały się w warunkach niezapewniających poufności, w zasięgu wzroku i słuchu funkcjonariuszy. Miały one miejsce na korytarzach, w pokojach służbowych. Jedna z osób twierdziła, iż rozmowa z adwokatem została przeprowadzona w pomieszczeniu do kontroli osobistej przy otwartych drzwiach. Mecenas miał jasno sygnalizować funkcjonariuszom, że nie zgadza się na taką formę kontaktu i kazał to odnotować. W protokole zatrzymania tej osoby nie ma jednak wzmianki na ten temat, gdyż do rozmowy z adwokatem miało dojść już po podpisaniu protokołu. W tym kontekście należy podkreślić, że do zatrzymania tej osoby doszło o godzinie 21.00, natomiast protokół zakończono o godzinie 23.10. Oznacza to, że przez co najmniej 2 godziny osoba zatrzymana nie miała kontaktu z obrońcą.

¹⁴ Zob. Raport CPT z wizyty w Serbii, CPT/Inf (2018) 21, § 17; Raport CPT z wizyty na Słowenii, CPT/Inf (2017) 27, § 15

¹⁵ Zob. Annex United Nations Principles and Guidelines on Access to Legal Aid in Criminal Justice Systems, A. Introduction, pkt 2; Principle 3. Legal aid for persons suspected of or charged with a criminal offence, pkt. 21. Zasady i wytyczne przyjęte przez Zgromadzenie Ogólne ONZ dnia 20 grudnia 2012 r.

¹⁶ Zob. Konwencja w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania, przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 10 grudnia 1984 r. (Dz. U. z 1989 r., Nr 63, poz. 378).

¹⁷ Zob. Committee against Torture, Concluding observations on the seventh periodic report of Poland, 29 August 2019, CAT/C/POL/CO/7, pkt. 15 b) i 16 b).

Z rozmów z zatrzymanymi wynika, iż kontakt z prawnikiem trwał zaledwie kilka minut. Jedna z osób miała zostać poinformowana, iż nie może on trwać dłużej ze względu na niezwłoczny transport do PdOZ. Tymczasem, z relacji tej osoby wynika, że po zakończeniu rozmowy z prawnikiem jeszcze przez ok. 30 minut czekała na korytarzu na przyjazd radiowożu.

Podczas wizytacji KMPT otrzymywał także sygnały od samych adwokatów, wskazujące że ich dostęp do klientów jest utrudniany m.in. przez długi czas oczekiwania na możliwość spotkania z zatrzymanym, który przebywał już w PdOZ. Okręgowa Rada Adwokacka w Warszawie wyraziła stanowczy sprzeciw wobec tych działań Policji, które utrudniały lub uniemożliwiały dostęp obrońców do osób zatrzymywanych¹⁸. Również Stowarzyszenie Adwokackie „Defensor Iuris” podkreśliło, że obrońcy znajdujący się przed komisariatami i wykonujący swoje obowiązki zawodowe, nie stanowili zagrożenia dla bezpieczeństwa państwa, ani porządku publicznego. Przedstawiciele Stowarzyszenia podkreślili, że na Policji jako organie ścigania dokonującym zatrzymań, spoczywa obowiązek zapewnienia natychmiastowego kontaktu zatrzymanych z adwokatami¹⁹.

W tym kontekście należy podkreślić, że w opinii KMPT prawo dostępu do adwokata podczas zatrzymania przez Policję musi obejmować prawo do spotkania z nim na osobności. Bezpośrednia fizyczna obecność adwokata przy zatrzymanej osobie jest niezbędna i powinna być postrzegana jako jeden z istotnych elementów zabezpieczenia przed złym traktowaniem osób pozbawionych wolności. Stanowi ona istotny sposób mogący zapewnić właściwą ocenę fizycznego i psychicznego stanu danej osoby. Ponadto jeśli spotkanie z adwokatem nie odbywa się na osobności, zatrzymana osoba może nie czuć się na tyle swobodnie, by ujawnić, w jaki sposób jest traktowana²⁰. W raporcie CPT z ostatniej wizyty w Polsce, Komitet wezwał polskie władze do zapewnienia osobom zatrzymanym przez Policję w każdym przypadku prawa do skonsultowania się z prawnikiem na osobności²¹.

Natomiast, jak podkreśla Podkomitet ONZ ds. Zapobiegania Torturom oraz Innemu Okrutnemu, Nieludzkiemu, Poniżającemu Traktowaniu albo Karaniu (dalej: SPT) dostęp zatrzymanego do prawnika jest pojęciem szerszym niż udzielanie pomocy prawnej, wyłącznie do celów obrony w postępowaniu karnym. Obecność obrońcy może nie tylko zniechęcać policję do złego traktowania osób pozbawionych wolności, ale także stanowić ochronę dla

¹⁸ Stanowisko nr 1 Okręgowej Rady Adwokackiej w Warszawie z dnia 9 sierpnia 2020 r. dotyczące pełnej realizacji prawa do obrony osób zatrzymywanych.

¹⁹ Pismo Stowarzyszenia Adwokackiego „DEFENSOR IURIS” ze Słupska w sprawie zatrzymań z dnia 7 sierpnia 2020 r. skierowane do Komendanta Głównego Policji w dniu 10 sierpnia 2020 r.

²⁰ CPT/Inf(2011)28-part1.

²¹ Raport CPT z wizyty w Polsce, CPT/Inf (2018) 39, § 26.

samych funkcjonariuszy Policji, w przypadku formułowania bezpodstawnych zarzutów o niewłaściwym traktowaniu²². Ponadto prawnik jest kluczową osobą, która może zapewnić pomoc osobie pozbawionej wolności w wykonywaniu jej praw, w tym w dostępie do mechanizmów skargowych²³.

SPT wskazuje również, że na system ochrony przed torturami należy patrzeć systemowo. Dostęp do prawnika, w połączeniu z nadzorem miejsc pozbawienia wolności wykonywanym przez niezależne organy, sąd i prokuraturę oraz możliwość wnoszenia skarg do niezależnego organu zajmującego się badaniem zarzutów złego traktowania, są kluczowymi zabezpieczeniami przed torturami²⁴. SPT zaleca też, by władze krajowe zapewniły odpowiednią informację w zakresie dostępności do prawnika, w tym prawnika z wyboru²⁵.

Krajowy Mechanizm Prewencji Tortur od lat zwraca uwagę na problem braku dostępu do obrońcy od początku zatrzymania²⁶. Był on również sygnalizowany Ministrowi Sprawiedliwości przez Rzecznika Praw Obywatelskich²⁷. Niestety, od 2017 r. Minister nie udzielił Rzecznikowi odpowiedzi na skierowane w tej sprawie wystąpienia generalne.

Biorąc powyższe pod uwagę Krajowy Mechanizm Prewencji Tortur zaleca:

- **wprowadzenie efektywnego systemu pomocy prawnej zapewniającego dostęp każdej osoby zatrzymanej do adwokata od pierwszych chwil zatrzymania;**
- **zapewnienie odbywania spotkań z obrońcą w warunkach poufności, poza zasięgiem słuchu i wzroku funkcjonariuszy Policji;**
- **sporządzenie listy adwokatów i radców prawnych, uprawnionych do pełnienia roli obrońcy, na terenie właściwości odpowiedniego samorządu prawniczego, informowanie o jej istnieniu osoby zatrzymane i udostępnianie jej, w przypadku zgłoszenia takiej chęci.**

²² Zob. Raport SPT z wizyty na Malediwach, 26 luty 2009 r., CAT/OP/MDV/1, § 62; Raport SPT z wizyty w Meksyku, 31 maj 2010 r., CAT/OP/MEX/1, § 126; Raport SPT z wizyty w Szwecji, 10 wrzesień 2008 r., CAT/OP/SWE/1, § 61; Raport SPT z wizyty w Beninie, 15 marzec 2011 r., CAT/OP/BEN/1, § 53 i 85.

²³ Zob. Raport SPT z wizyty na Malediwach, 26 luty 2009 r., CAT/OP/MDV/1, § 62; Raport SPT z wizyty w Brazylii, 5 lipiec 2012 r., CAT/OP/BRA/1, § 67; Raport SPT z wizyty na Ukrainie, 16 marzec 2016 r., CAT/OP/UKR/1, § 39; Raport SPT z wizyty w Szwecji, 10 wrzesień 2008 r., CAT/OP/SWE/1, § 61; Raport SPT z wizyty w Beninie, 15 marzec 2011 r., CAT/OP/BEN/1, § 85.

²⁴ Zob. Raport SPT z wizyty na Malediwach, 26 luty 2009 r., CAT/OP/MDV/1, § 63.

²⁵ Zob. Raport SPT z wizyty w Brazylii, 5 lipiec 2012 r., CAT/OP/BRA/1, § 68; Raport SPT z wizyty na Ukrainie, 16 marzec 2016 r., CAT/OP/UKR/1, § 42; Raport SPT z wizyty w Beninie, 15 marzec 2011 r., CAT/OP/BEN/1, § 87.

²⁶ Zob. raporty roczne Rzecznika Praw Obywatelskich z działalności w Polsce Krajowego Mechanizmu Prewencji Tortur.

²⁷ Zob. Wystąpienia Generalne RPO do Ministra Sprawiedliwości z dnia 18 kwietnia 2017 r. i 27 września 2018 r., KMP.570.3.2017.RK.

b) Prawo do poinformowania osoby trzeciej o zatrzymaniu

Jak wynika z analizy protokołów zatrzymań, każda z zatrzymanych osób, która zażądała poinformowania wskazanej przez nią z imienia i nazwiska osoby, podając jej numer telefonu, miała możliwość powiadomienia wybranej osoby o fakcie zatrzymania i miejscu pobytu. Uprawnienie to zostało zrealizowane przez funkcjonariusza Policji. W każdym z protokołów widniała informacja, iż uprawnienie to zostało zrealizowane, wraz z podaną godziną wykonania telefonu. Zwykle, powiadomienie następowało po upływie ok. 2-3 godzin od chwili zatrzymania.

Część osób, w których protokołach zatrzymań odnotowano, iż nie żądają poinformowania osoby trzeciej o zatrzymaniu, twierdziła że sami kontaktowali się telefonicznie z bliskimi podczas transportu do komisariatu Policji, gdyż wciąż byli w posiadaniu telefonów komórkowych.

Delegacja otrzymała jednak niepokojące sygnały, iż niektórzy funkcjonariusze wymagali podania numeru do wskazanej osoby z pamięci, nie pozwalając podczas czynności na odszukanie kontaktu w telefonie. Jeden z zatrzymanych twierdził, że podczas spisywania protokołu miał możliwość podania numeru telefonu do kontaktu z osobą trzecią, ale nie potrafił go sobie wówczas przypomnieć. Nie pozwolono mu wówczas na sprawdzenie numeru we własnym telefonie komórkowym, nawet pod nadzorem funkcjonariusza. Gdy już po podpisaniu protokołu mężczyzna przypomniał sobie ten numer, miał usłyszeć od funkcjonariusza, że teraz już jest za późno i może w PdOZ pozwolić mu kogoś powiadomić. Dla zatrzymanego, było to szczególnie stresujące bowiem liczył, że osoba bliska zorganizuje mu pomoc prawną. Zatrzymany twierdził, że po osadzeniu w PdOZ nadal nie miał możliwości poinformowania osoby bliskiej. Tymczasem w protokole widniała jedynie informacja: „nie żądam powiadomienia osoby najbliższej lub innej wskazanej osoby”.

Warto jednak podkreślić, że nie była to stała praktyka, bowiem niektórzy rozmówcy informowali, iż policjanci umożliwiali odnalezienie numeru we własnym telefonie, pod ich nadzorem. Sytuacja wydawała się być uzależniona od praktyki obowiązującej w tej kwestii w danej jednostce Policji.

KMPT przypomina, iż prawo osób pozbawionych wolności do informowania wybranej przez siebie osoby o zatrzymaniu i miejscu pobytu, stanowi jedną z podstawowych gwarancji prewencji tortur. Zgodnie z zasadą 16.1. Zbioru zasad ONZ mających na celu ochronę wszystkich osób poddanych jakiegokolwiek formie aresztowania bądź uwięzienia²⁸ (dalej: Zbiór

²⁸ Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego ONZ 43/173 z dnia 9 grudnia 1988 r.

zasad ONZ) niezwłocznie po zatrzymaniu oraz po każdym przeniesieniu z jednego miejsca aresztowania lub uwięzienia do innego, osoba aresztowana lub uwięziona będzie uprawniona powiadomić, bądź też domagać się od właściwego organu powiadomienia członków jej rodziny lub innych właściwych osób według swojego wyboru, o jej zatrzymaniu, aresztowaniu lub uwięzieniu, bądź o przeniesieniu i o miejscu, w którym jest przetrzymywana. Warto podkreślić, że dla osób, które po raz pierwszy są zatrzymywane przez Policję jest to niezwykle stresująca sytuacja. Dodatkowo, protokoły zatrzymania często sporządzane były dopiero w godzinach nocnych, co także nie stwarzało warunków, w których w łatwy sposób osoba zatrzymana mogłaby przypomnieć sobie numer telefonu. W opinii KMPT wymóg przywoływania z pamięci numeru telefonu jest faktycznym uniemożliwieniem realizacji prawa osób zatrzymanych do powiadomienia osoby trzeciej o zatrzymaniu i nie powinien mieć miejsca.

Wielu rozmówców wskazywało też, że nie otrzymywali od funkcjonariuszy informacji zwrotnej na temat tego, czy udało się powiadomić o zatrzymaniu ich najbliższych. Niektórzy stale dopytywali o to kolejnych funkcjonariuszy. Był to dodatkowy element wprowadzający poczucie lęku i niepewności. W ocenie KMPT, zatrzymany co do zasady powinien mieć możliwość samodzielnego powiadomienia wybranej osoby o fakcie zatrzymania, zaś tylko w sytuacjach szczególnych, uzasadnionych specyfiką danej sytuacji, obowiązek informacyjny powinien być realizowany przez policjanta. Należy bowiem pamiętać, że nie każdy powód zatrzymania uzasadnia ograniczenia w zakresie kontaktu z osobami bliskimi. Brak kontaktu z osobą bliską, szczególnie dla nieletnich lub osób zatrzymanych po raz pierwszy, może stanowić dodatkową, nieuzasadnioną dolegliwość. Możliwość osobistego kontaktu zatrzymanego z osobą bliską umożliwia jej przekazanie ewentualnych informacji o złym traktowaniu, co może skutkować odpowiednią interwencją.

Krajowy Mechanizm Prewencji Tortur zaleca:

- **zapewnienie faktycznej realizacji prawa do powiadomienia osoby trzeciej o fakcie zatrzymania;**
- **umożliwienie samodzielnego powiadomienia wybranej osoby o fakcie zatrzymania a tylko w sytuacjach szczególnych, uzasadnionych specyfiką danej sytuacji, realizację tego prawa za pośrednictwem funkcjonariusza Policji.**

c) Badanie lekarskie

W Polsce nie ma obowiązku poddania badaniu lekarskiemu każdego zatrzymanego. Na to, kto musi być obowiązkowo zbadany, wskazuje rozporządzenie Ministra Spraw

Wewnętrznych³⁹. Są to: osoby żądające badania lekarskiego; posiadające widoczne obrażenia ciała niewskazujące na stan nagłego zagrożenia zdrowotnego; oświadczające, że cierpią na schorzenia wymagające stałego lub okresowego leczenia, którego przerwanie powodowałoby zagrożenie życia lub zdrowia; kobiety karmiące piersią i w ciąży; osoby chore zakaźnie; osoby z zaburzeniami psychicznymi oraz nieletni po spożyciu alkoholu lub innego, podobnie działającego środka.

Z rozmów z zatrzymanymi oraz analizy dokumentacji wynika, iż większość osób zgłaszających choroby została przebadana przez lekarza. Jednak w przypadku dwóch osób badanie lekarskie nie zostało przeprowadzone, mimo odnotowania w protokołach zatrzymania choroby i faktu przyjmowania leków. Ponadto, dwie osoby twierdziły, że poinformowały funkcjonariusza o stałym przyjmowaniu leków psychotropowych ze względu na ataki epileptyczne. Tymczasem, w ich protokołach znajdują się odpowiednio adnotacje: *według oświadczenia jest zdrowy, nie zazywa leków na stałe oraz nie leczy się na choroby przewlekłe*. Osobom tym, badania w szpitalu przed osadzeniem nie zostały wykonane.

Trzy osoby spośród rozmówców, posiadały na ciele widoczne obrażenia jednak nie były one zbadane przez lekarza. W przypadku jednej osoby znajdujący się w protokole zatrzymania opis obrażeń nie był adekwatny do faktycznie posiadanych. W dokumencie wpisano bowiem *na prawym policzku i prawym uchu posiadał widoczne otarcia naskórka*, podczas gdy przedstawiciele KMPT zauważyli, że osoba ta posiadała również otarcia, zadrapania i zaczerwienienia widoczne na plecach, czole, rękach, klatce piersiowej. Co więcej, mężczyzna ten został zatrzymany bez górnej części odzieży i tak też przebywał w PdOZ, więc obrażenia te były widoczne³⁰. Zdaniem zatrzymanego nie zaproponowano mu konsultacji medycznej, gdyż rany i otarcia były powierzchowne. W przypadku drugiej osoby, która posiadała zadrapania na czole, funkcjonariusze zwrócili się z zapytaniem czy potrzebuje konsultacji medycznej. Osoba zatrzymana odmówiła, gdyż rana nie była głęboka i została zdezynfekowana w miejscu zatrzymania przez przypadkowe osoby. Opis posiadanych obrażeń został ujęty w protokole zatrzymania. W protokole zatrzymania trzeciej osoby nie widnieje żadna informacja o posiadanych obrażeniach, podczas gdy osoba ta miała na ciele widoczne siniaki i zaczerwienienia.

Z kolei, inny z zatrzymanych miał otarcia na rękach, co zostało odnotowane w protokole zatrzymania. Sam mężczyzna wskazywał, że nie wie kiedy powstały, były to drobne

³⁹ Zob. Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 13 września 2012 r. w sprawie badań lekarskich osób zatrzymanych przez Policję (Dz. U. z 2012 r., poz. 1102), § 1. ust. 3.

³⁰ Zatrzymany otrzymał odzież zastępczą po zakończeniu wizytacji.

zadrapania. Widział je także lekarz, jednak w zaświadczeniu lekarskim wydanym przed umieszczeniem w PdOZ nie odniósł się do nich w żaden sposób.

Pomimo, iż prawo krajowe nie określa takiego wymogu, w ocenie KMPT, obowiązkowym badaniom lekarskim powinny być poddawane wszystkie osoby zatrzymane. Badanie lekarskie zatrzymanych i właściwe dokumentowanie urazów stwierdzonych podczas badania uważane jest za podstawową i minimalną gwarancję chroniącą te osoby przed torturami i przemocą, mocno akcentowaną przez międzynarodowe instytucje monitorujące traktowanie osób pozbawionych wolności³¹. Staranne i niezwłoczne udokumentowanie i zgłaszanie takich dowodów znacznie ułatwia zbadanie przypadków ewentualnego złego traktowania i pociągnięcie do odpowiedzialności sprawców, co z kolei jest istotnym elementem zapobiegania niewłaściwemu traktowaniu w przyszłości. Wszelkie zauważone urazy powinny zostać naniesione na specjalny formularz przewidziany do tego celu, z wykresami ciała do oznaczenia obrażeń, który będzie przechowywany w aktach medycznych. Pożądane byłoby również fotografowanie ran, a zdjęcia powinny być dołączane do akt medycznych³².

Badanie medyczne służące ujawnieniu ewentualnych śladów przemocy i tortur powinno spełniać dwa podstawowe kryteria – być przeprowadzone w najkrótszym możliwym czasie po zaistnieniu zdarzenia i z uwzględnieniem zasad dotyczących skutecznego dokumentowania tortur. Czas przeprowadzenia badania jest również niezwykle ważny z uwagi na wymóg możliwie dokładnego określenia czasu powstałych obrażeń lub zgłaszanych dolegliwości. Szybki kontakt z lekarzem może mieć także niebagatelne znaczenie w przypadku osób chorujących psychicznie, czy przejawiających zachowania suicydalne. Znalazienie się w nowej, stresującej sytuacji, często bez informacji jak długo potrwa samo zatrzymanie, bez dostępu do stale przyjmowanych leków i szybkiej konsultacji lekarskiej może m.in. wywoływać poczucie lęku, prowadzić do nagłego obniżenia nastroju, ataków paniki, a także do długofalowych następstw dla funkcjonowania w obszarze zdrowia psychicznego. W tym kontekście warto zwrócić uwagę, że w przypadku analizowanych przez KMPT protokołów zatrzymań i zaświadczeń lekarskich wynika, że dostęp do lekarza był zapewniony dopiero po kilku godzinach. Jako przykład można wskazać sytuację mężczyzny, który został zatrzymany o g. 20.00 w dniu 7 sierpnia 2020 r. Protokół zatrzymania został sporządzony o godzinie 23.10

³¹ European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT). Zobacz przykładowo: Drugie Sprawozdanie Ogólne, CPT/Inf (92) 3, § 36-38; Raport CPT z wizyty w Polsce, 25 czerwiec 2014 r., CPT/Inf (2014) 21, § 26, 30; Raport z wizyty w Polsce, 25 lipiec 2018 r., CPT/Inf (2018) 39, § 27.

³² Również CPT zaleca zaprowadzenie specjalnego rejestru urazów, w którym należy odnotowywać wszystkie rodzaje obrażeń, patrz: Raport CPT z wizyty w Polsce w 2017 r. [CPT/Inf (2018) 39], par. 80.

i zaznaczono w nim, że zatrzymany *cierpi na schorzenia wymagające stałego lub okresowego leczenia, którego przerwanie powodowałoby zagrożenie życia lub zdrowia, żąda przeprowadzenia badania lekarskiego, brak widocznych, zewnętrznych obrażeń ciała, lecz się na zaburzenia depresyjne*. Tymczasem badanie lekarskie zostało przeprowadzone dopiero w dniu 8 sierpnia 2020 r. o godzinie 3.23, czyli po ponad 7 godzinach od zatrzymania. Inny mężczyzna, w którego protokole odnotowano, że cierpi na zaburzenia lękowe i zaburzenia depresyjne, a ponadto posiadał widoczne otarcia i zadrapania na rękach, został zatrzymany o godzinie 22.10 w dniu 7 sierpnia 2020 r., protokół zakończono o godzinie 2.28, natomiast kontakt z lekarzem zapewniono o godzinie 3.04 w dniu 8 sierpnia 2020 r. Warto zauważyć, że żaden z tych mężczyzn nie miał też w tym czasie kontaktu z adwokatem, który mógłby choćby pobieżnie ocenić stan psychofizyczny swojego klienta.

Należy zaznaczyć, że badanie lekarskie chroni też samych funkcjonariuszy przed fałszywymi zarzutami, że obrażenia powstały podczas pobytu zatrzymanych pod nadzorem Policji. Z kolei świadomość ujawnienia ewentualnych śladów przemocy i ich udokumentowania może zadziałać odstrasżająco na osoby rozważające potencjalnie możliwość użycia przemocy wobec osoby pozbawionej wolności.

Badanie lekarskie wszystkich zatrzymanych pozwoliłoby także na wykazanie dolegliwości zdrowotnych, które niekoniecznie muszą być zgłoszone funkcjonariuszom Policji, w tym przeciwwskazań zdrowotnych do osadzenia. Jest to szczególnie istotne w przypadku osób wywodzących się ze zmarginalizowanych grup społecznych, co może wiązać się z podwyższonym ryzykiem występowania zagrożeń zdrowia. Ryzyko ich wystąpienia może wzrastać ze względu na stres towarzyszący pozbawieniu wolności.

Ponadto zgodnie z Zasadą 24 Zbioru zasad ONZ osobie aresztowanej lub uwięzionej, tak szybko po przyjęciu do miejsca aresztowania lub uwięzienia, jak będzie to możliwe, zostanie zaproponowane odpowiednie badanie lekarskie, a później, kiedy będzie to potrzebne, zapewniona opieka medyczna i leczenie. Opieka medyczna i leczenie zostaną zapewnione bezpłatnie.

Rzecznik Praw Obywatelskich wielokrotnie zwracał uwagę na konieczność wprowadzenia obowiązku przeprowadzania badań lekarskich każdej osoby zatrzymanej przez funkcjonariuszy Policji, m.in. w wystąpieniu generalnym z dnia 15 lutego 2012 r. skierowanym do Komendanta Głównego Policji³³ oraz w raportach rocznych Krajowego Mechanizmu Prewencji Tortur za lata 2011, 2012, 2013, 2014, 2015, 2016, 2017, 2018. Kwestię tę Rzecznik

³³ Sygn. RPO-687961-YII-720.8.1/11/WS.

poruszał również w toku korespondencji dotyczącej przyjętego przez MSWiA i Komendę Główną Policji w dniu 11 marca 2015 r. dokumentu pt. Strategia działań nakierowanych na przeciwdziałanie naruszeniom praw człowieka przez funkcjonariuszy Policji³⁴.

Podjęte w ramach wizytacji czynności uwidoczniły kolejny podnoszony przez KMPT problem badania osób z zaburzeniami psychicznymi przez lekarzy innych specjalizacji niż psychiatria. Zatrzymani zgłaszający problemy zdrowia psychicznego badani byli bowiem przez lekarzy dyżurujących w izbach przyjęć. Tylko jednej osobie zgłaszającej leczenie psychiatryczne zapewniono badanie w Instytucie Psychiatrii i Neurologii w Warszawie. Osoba ta była najpierw poddana badaniu internistycznemu w Szpitalu na Solcu, a w następstwie skierowania lekarskiego - przewieziona na konsultację psychiatryczną.

Jeden rozmówca twierdził, iż lekarz ze Szpitala zignorował informację na temat przyjmowanych leków psychotropowych, których zatrzymany przy sobie nie posiadał. Lekarz w zaświadczeniu odnotował leczenie depresji oraz przyjmowane leki wskazując *nie wymagający pilnego przyjęcia lekarstw w ciągu doby od zatrzymania*.

Również inna osoba lecząca się psychiatrycznie była badana przez lekarza (w protokole wpisano omyłkowo, że nie była) w Szpitalu na Solcu. W zaświadczeniu lekarskim jest informacja o przyjmowanych lekach, ze wskazaniem, że na czas pobytu w PdOZ nie muszą być przyjmowane. Lekarka odnotowała jednak także uwagi samej zatrzymanej: *Natomiast trzeci lek po dobie czasu od PdOZ powinna zażyć dzisiaj wieczorem po wypuszczeniu z PdOZ – wymaga przy depresji aby nie doszło do zespołu odstawiennego, podaje pacjentka, która jednocześnie jest lekarzem*. Sama zatrzymana miała usłyszeć od badającej ją lekarki: *przeżyje pani bez tej jednej dawki*. Kobieta w rozmowie z przedstawicielką KMPT obawiała się tego jak długo będzie przebywać w PdOZ, bo od momentu zatrzymania ominęła już dwie dawki przyjmowanych leków.

Jeden z mężczyzn cierpiący na zaburzenia lękowe i stany depresyjne zbadany został w Szpitalu Wolskim przy ul. Kasprzaka w Warszawie. W zaświadczeniu lekarskim znajduje się informacja o leku i jego dawkowaniu – 1 raz wieczorem, codziennie. Mężczyzna mówił, że bierze je zawsze przed snem. Tymczasem ze względu na to, że został zatrzymany o godzinie 22, tego dnia nie miał możliwości przyjęcia leku, mimo że miał go w swoim plecaku. Mężczyzna obawiał się, że to w znacznym stopniu pogorszy jego stan.

W ocenie KMPT praktyka polegająca na poddawaniu osób z objawami zaburzeń psychicznych lub deklarujących leczenie psychiatryczne badaniom przeprowadzanym przez

³⁴ Sygn. KMP.570.24.2015.WS.

lekarzy innych specjalizacji aniżeli psychiatrii może powodować wystąpienie zagrożenia zdrowia, a nawet życia zatrzymanych, w sytuacji niewłaściwej diagnozy dokonanej przez lekarza, który nie posiada specjalistycznego przygotowania z zakresu psychiatrii. Nie można zapomnieć, że umieszczenie w jednostce Policji osoby z zaburzeniami psychicznymi, która może stanowić zagrożenie dla siebie lub innych osób, powoduje również obciążenie funkcjonariuszy Policji szczególnie trudnym zadaniem jakim stanowi zapewnienie bezpieczeństwa takim osobom w trakcie pobytu w PdOZ. By należycie je wypełnić, niezbędna jest rzetelna ocena stanu zdrowia takich osób przez lekarza specjalistę.

Już w 2016 r. Rzecznik Praw Obywatelskich skierował do Komendanta Głównego Policji oraz Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji wystąpienie generalne³⁵ w przedmiocie badania osób z zaburzeniami psychicznymi przez lekarzy innych specjalizacji aniżeli psychiatrii. Niestety nie podzielili oni argumentacji Rzecznika. W związku z powyższym, wobec dalszego ujawniania przez KMPT przypadków niezlecenia badania osób zatrzymanych przez lekarza psychiatrę zagadnienie to wymaga ponownego przeanalizowania przez Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji.

Rozmówcy twierdzili, iż badanie medyczne odbywało w kajdankach, w obecności funkcjonariusza, mimo iż personel medyczny nie prosił o taką asystę. Jeden z zatrzymanych twierdził, iż lekarz mierzył mu ciśnienie na skutych rękach, bo ciśnieniomierz nie wymagał wsunięcia ręki. Jedną rękę rozkuto mu tylko gdy musiał coś podpisać.

W ocenie KMPT taka praktyka osłabia prewencyjny charakter dostępu do badań lekarskich jako mechanizmu zabezpieczającego przed torturami. W obecności policjanta zatrzymany może nie czuć się na tyle swobodnie, by opowiedzieć lekarzowi o sposobie, w jaki był traktowany oraz udzielić pełnych informacji dotyczących swojego stanu zdrowia, przyjmowanych leków, leczenia, czy odbytych konsultacji psychiatrycznych. Taka praktyka rodzi też ryzyko naruszenia intymności zatrzymanego, poszanowania jego godności i tajemnicy lekarskiej. Lekarze często są pierwszymi poza funkcjonariuszami osobami, z którymi mają kontakt osoby zatrzymane. Z tej przyczyny ciąży na nich ogromny obowiązek. Przede wszystkim muszą ustalić, czy stan zdrowia danej osoby pozwala na izolację. Personel medyczny powinien również ocenić i prawidłowo udokumentować obrażenia osoby zatrzymanej. Ofiary przemocy często nie są skłonne do ujawnienia swoich przeżyć, dlatego też bardzo ważną jest specjalistyczna wiedza personelu, który nimi się zajmuje.

³⁵ Wystąpienie generalne RPO do KGP z dnia 07.01.2016 r., KMP.570.25.2015.; Wystąpienie Generalne RPO z dnia 30.06.2016 r. do MSWiA, KMP.400.9.2015

Za niedopuszczalne należy uznać stosowanie kajdanek w trakcie badań lekarskich. Taka praktyka narusza godność człowieka, utrudnia właściwe leczenie, hamuje rozwój właściwej relacji na linii lekarz-pacjent i może być szkodliwa dla obiektywności ustaleń medycznych³⁶.

Zgodnie z relacją osób zatrzymanych, wszystkim tym, którym lekarz badający przepisał lekarstwa, zostały one zakupione przez Policjantów. Jednakże osoba transpłciowa twierdziła, iż została ona pozbawiona dostępu do testosteronu, który zgodnie z zaleceniami swojego lekarza powinna przyjąć w dniu osadzenia w PdOZ. Poinformowała ona o tym lekarza badającego, który miał odmówić wypisania testosteronu, twierdząc, że nie ma do tego uprawnień. W zaświadczeniu lekarskim brak jest informacji o przyjmowaniu testosteronu, lekarz wypisał natomiast leki psychotropowe, które zostały zakupione. Nie mając możliwości weryfikacji uzyskanych informacji, Krajowy Mechanizm Prewencji Tortur przypomina, iż stan zdrowia osób transpłciowych wymaga szczególnej uwagi. Pozbawienie dostępu do przyjmowanych w ramach kuracji hormonalnej leków może spowodować niebezpieczeństwo dla ich życia i zdrowia.

Ponadto, przedstawione w tym punkcie raportu nieprawidłowości w zakresie badań medycznych wskazują, iż istnieje potrzeba podejmowania przez Ministra Zdrowia działań celem praktycznego wykorzystania opisanych w Protokole Stambulskim³⁷ zasad pracy adresowanych do lekarzy. Protokół Stambulski zawiera szczegółowe informacje i wskazówki w zakresie metod identyfikowania i dokumentowania przypadków złego traktowania dla potrzeb organów śledczych i sądów. Ma on na celu m. in. zaznajomienie z metodologią prowadzenia badania medycznego i psychologicznego domniemanych ofiar tortur, zawiera szczegółowe wytyczne na temat sposobów odzwierciedlania w dokumentacji wyników badań medycznych, dostarcza wiedzy na temat sposobów interpretacji zebranych informacji. Dotyka również ważnych problemów etycznych, przed jakimi mogą stanąć lekarze. Dokument ten stanowi zatem cenne narzędzie szkoleniowe dla lekarzy.

³⁶ Zob. Raport CPT z wizyty w Hiszpanii, CPT/Inf (96) 9 [Part 1], § 150; Essex paper 3 Initial guidance on the interpretation and implementation of the UN Nelson Mandela Rules, Penal Reform International Head Office i Human Rights Centre University of Essex, February 2017, s. 57 i 163.

³⁷ Zob. Podręcznik skutecznego badania i dokumentowania tortur oraz innego okrutnego, nieludzkiego lub poniżającego traktowania albo karanía (tłumaczenie na j. polski dostępne pod adresem: <https://www.rpo.gov.pl/pl/content/protok%C3%B3%C5%82-stambulski-podr%C4%99cznik-skutecznego-badania-i-dokumentowania-tortur-oraz-innego-okrutnego>)

Krajowy Mechanizm Prewencji Tortur zaleca:

- **wprowadzenie obowiązku przeprowadzania badań lekarskich każdej osoby zatrzymanej przez funkcjonariuszy Policji;**
- **bezwzględne przeprowadzanie badań lekarskich w sytuacjach, gdy zgodnie z obowiązującymi przepisami jest ono obligatoryjne;**
- **staranne dokumentowanie obrażeń, które posiadają osoby zatrzymane;**
- **badanie osób zgłaszających zaburzenia psychiczne przez lekarzy psychiatrów;**
- **przeprowadzanie badań lekarskich poza zasięgiem wzroku i słuchu policjantów, chyba że lekarz poprosi o asystę;**
- **zapewnienie osobom transpłciowym odpowiedniego poziomu opieki medycznej po zatrzymaniu;**
- **uwzględnienia w programie szkoleń zawodowych lekarzy tematyki poświęconej opisanym w Protokole Stambulskim metodom wykrywania i dokumentowania przypadków tortur i innych form okrutnego, niehumanitarnego i poniżającego traktowania.**

d) Prawo do informacji i prawo do skargi

Prawo do informacji stanowi podstawową gwarancję prewencji tortur. Otrzymanie przez osobę pozbawioną wolności zrozumiałych i aktualnych informacji o istotnych kwestiach, np. przysługujących prawach, obowiązujących procedurach, sposobie składania skarg, zwiększa poczucie bezpieczeństwa, pozwala odgrywać aktywną rolę w zabezpieczeniu własnych praw, ułatwia dostęp do mechanizmów skargowych, przez co pełni rolę prewencyjną w zapobieganiu przemocy.

Zgodnie z Dyrektywami Parlamentu Europejskiego i Rady UE należy pisemnie pouczyć zatrzymanego, w języku dla niego zrozumiałym, o przysługujących mu prawach procesowych i przysługujących środkach zaskarżenia. Pouczenie powinno nastąpić niezwłocznie po pozbawieniu wolności³⁸. Osoby niewładające językiem polskim powinny otrzymać tłumaczenie pisemne wszystkich dokumentów istotnych dla zapewnienia ich zdolności do wykonywania swojego prawa do obrony oraz do zagwarantowania rzetelności postępowania karnego³⁹.

³⁸ Zob. Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2012/13/UE z dnia 22 maja 2012 r. w sprawie prawa do informacji w postępowaniu karnym (Dz.U.UE.L.2012.142.1).

³⁹ Zob. Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2010/64/UE z dnia 20 października 2010 r. w sprawie prawa do tłumaczenia ustnego i tłumaczenia pisemnego w postępowaniu karnym (Dz.U.UE.L.2010.280.1).

Znaczenie prawa do informacji podkreślają SPT i CPT. SPT rekomenduje, by każda osoba pozbawiona wolności była już na początku zatrzymania informowana ustnie i pisemnie o powódzie jej zatrzymania oraz prawach, które jej przysługują. Pouczenie powinno być dokonane w języku, który zatrzymany może zrozumieć, sam zaś fakt odnotowany w dokumentacji⁴⁰.

CPT wskazuje, że wszystkie osoby zatrzymane powinny być w pełni informowane o przysługujących im fundamentalnych prawach, od samego początku pozbawienia wolności (czyli od chwili, gdy nakazuje się im pozostanie w jednostce Policji). Szczególny nacisk powinien zostać położony na zapewnienie, by osoby zatrzymane były w stanie zrozumieć treść przysługujących im praw. Obowiązek zapewnienia, by tak się stało, spoczywa na funkcjonariuszach Policji⁴¹. CPT podkreśla też, że osoby pozbawione wolności powinny niezwłocznie otrzymywać informacje, zarówno ustnie, jak i na piśmie, o wszystkich sposobach rozpatrywania skarg (w tym procedurach odwoławczych), zarówno wewnętrznych, jak i zewnętrznych w stosunku do miejsc, w których są przetrzymywane. Powinny również jasno zrozumieć zasady korzystania z przysługującego im prawa do złożenia skargi⁴².

Tymczasem, zatrzymani wskazywali, że funkcjonariusze nie pouczyli ich w sposób zrozumiały o przysługujących im prawach, w tym m.in. o kwestiach dostępu do pomocy prawnej, co zostało już opisane w niniejszym raporcie. Otrzymali jedynie protokół zatrzymania i druk pouczeń zatrzymanego w postępowaniu karnym, nie rozumiejąc w pełni znaczenia praw, które im przysługują. Sygnalizowali też, że nie mieli wystarczającego czasu na zapoznanie się z treścią protokołu zatrzymania, a będąc pod nadzorem Policji odczuwali presję i bali się zadawać dodatkowe pytania, by nie prowokować sytuacji konfliktowych. Należy po raz kolejny podkreślić, że czynności te były przeprowadzane w nocy, wielu osobom towarzyszył ogromny stres, ponieważ znalazły się w takiej sytuacji po raz pierwszy. Rozmówcy, pytani o to, czy już przy przyjęciu do PdOZ zostali zapoznani ze swoimi prawami i zasadami przebywania w tego typu miejscu wskazywali, że „chyba coś dostawali do podpisania”, jednak jak podkreślali do PdOZ trafiali w godzinach wczesno porannych ok. 5-6 rano, po całej nocy bez snu, oczekiwania i przewożenia pomiędzy komisariatami i lekarzem, w związku z czym przyznawali, że nie w pełni docierały do nich informacje formułowane z użyciem prawniczej terminologii. Rozmówcy wskazywali, że jedynie przekazano im informacje, iż pobudka jest o 6:00, śniadanie

⁴⁰ Zob. Raport SPT z wizyty na Ukrainie, 16 marzec 2016 r., CAT/OP/UKR/1, § 35-36.

⁴¹ Zob. Zob. Raport CPT z wizyty w Polsce, CPT/Inf (2018) 39, § 28.

⁴² Fragment § 79 Dwudziestego siódmego Sprawozdania ogólnego [CPT/Inf (2018) 4].

o 7:00; skarżyli się również na brak informacji na temat monitoringu wizyjnego znajdującego się w celi. Jeden z mężczyzn w sobotnie przedpołudnie miał poprosić funkcjonariusza pełniącego służbę w PdOZ o kopię regulaminu pobytu osób w pomieszczeniach dla osób zatrzymanych, gdyż ten zawieszony na drzwiach celi był tak wyblakły, że nie można go było przeczytać, tym bardziej, że mężczyzna nie posiadał swoich okularów. Jak wskazywał zatrzymany, funkcjonariusz stwierdził że nie ma żadnego innego wolnego regulaminu, który mógłby mu przekazać.

KMPT rekomenduje:

- **zapewnienie, by wszystkie osoby zatrzymane były informowane o przysługujących im prawach, od samego początku pozbawienia wolności. Pouczenie powinno nastąpić poprzez udzielenie w chwili zatrzymania jasnej, ustnej informacji, która następnie powinna być uzupełniona o informację pisemną. Policjanci powinni upewnić się, że zatrzymany zrozumiał swoje prawa. Powinien mieć też czas na przeczytanie protokołu przed jego podpisaniem. W razie konieczności funkcjonariusze powinni udzielić zatrzymanemu dodatkowych, ustnych wyjaśnień oraz umożliwić szczegółowe zapoznanie się regulaminem pobytu w PdOZ.**

e) Dokumentacja i rejestry

W trakcie wizytacji przedstawiciele KMPT mogli zaobserwować z jakimi trudnościami w dostępie do swoich klientów spotykali się adwokaci. Pełnomocnicy posługiwali się listą nazwisk, którą na bieżąco uzupełniano wpisując m.in. informacje na jaki komisariat została przewieziona dana osoba, tak aby wzajemnie wymieniać się informacjami o swoich klientach rozmieszczonych w PdOZ nie tylko na terenie Warszawy, ale i w okolicznych miejscowościach. Gdy KMPT rozpoczął wizytacje przed południem w dniu 8 sierpnia 2020 r. otrzymał informacje, że nie jest znane aktualne miejsce osadzenia 16 zatrzymanych.

Sytuacja ta dobitnie potwierdziła aktualność wniosków przedstawionych w 2019 r. przez Komitet ONZ Przeciwko Torturom, który w uwagach końcowych, dotyczących realizacji przez Polskę Konwencji ONZ w sprawie zakazu stosowania tortur wskazał, że braki w systemie rejestrów policyjnych powodują, że prawnicy mają trudności w zlokalizowaniu klientów przed pierwszym przesłuchaniem⁴³. CAT zalecił wówczas, aby fakt pozbawienia wolności był

⁴³ Zob. Committee against Torture, Concluding observations on the seventh periodic report of Poland, 29 August 2019, CAT/C/POL/CO/7, pkt 15 c).

odnotowywany w oficjalnych rejestrach, z uwzględnieniem wszelkich transportów pomiędzy różnymi jednostkami i w taki sposób, aby prawnicy i pełnomocnicy mieli dostęp do tych informacji. Prawnicy i pełnomocnicy osób pozbawionych wolności winni mieć zwłaszcza prawo do niezwłocznego kontaktu ze swymi klientami w miejscach zatrzymań, w warunkach zapewniających poufność rozmów⁴⁴.

Ponadto SPT podkreśla, że prowadzenie pełnej i wiarygodnej dokumentacji osób pozbawionych wolności jest jednym z podstawowych zabezpieczeń przed torturami lub innymi formami złego traktowania i jest niezbędnym warunkiem skutecznego wykonywania gwarancji rzetelnego procesu, takich jak prawo do kwestionowania legalności pozbawienia wolności oraz prawo zatrzymanego do szybkiego postawienia przed sądem. SPT zaleca stopniowe tworzenie elektronicznych rejestrów obejmujących obszar całego kraju oraz ich harmonizację. Podkreśla, że osoby pozbawione wolności powinny być niezwłocznie rejestrowane w zestandaryzowanym i ujednoliconym systemie, zaś sami funkcjonariusze Policji powinni być odpowiednio przeszkoleni w zakresie prowadzenia rejestrów, a informacje te powinni wprowadzać po przybyciu zatrzymanego⁴⁵.

Zatrzymani w rozmowach z przedstawicielami KMPT wskazywali, że sporządzenie protokołów sprawiało niektórym funkcjonariuszom dużo trudności. Mieli poczucie, że część młodych funkcjonariuszy niedawno wstąpiła do służby i sami dopiero uczą się wykonywać poszczególne czynności. Analiza protokołów zatrzymania prowadzi natomiast do wniosku, że nie wszystkie czynności zostały odpowiednio udokumentowane. Na przykład w protokole jednego z zatrzymanych są ewidentne błędy: w miejscu dotyczącym powiadomienia prokuratora rejonowego na protokole zatrzymanego wpisano dane osobowe innej osoby. Na podstawie samego protokołu trudno ustalić, czy to tylko omyłka pisarska czy doszło do nieprawidłowego zawiadomienia prokuratora. W innym z protokołów w punkcie dotyczącym zawiadomienia prokuratora wpisano błędne nazwisko zatrzymanego (zgadzało się imię), a ponadto w miejscu na uzupełnienie imienia i nazwiska prokuratora, który został poinformowany o fakcie zatrzymania napisano jedynie: „Rejonowego”, a zatem wpis brzmi (..) „zawiadomiono Prokuratora Rejonowego z Prokuratury Rejonowej w Warszawie.” Nie oznaczono nawet, której właściwej miejscowo prokuratury to zawiadomienie dotyczy.

⁴⁴ Tamże, pkt 16 c).

⁴⁵ Zob. raport SPT z wizyty na Ukrainie, CAT/OP/UKR/1, pkt. 2, paragrafy 49-52.

KMPT rekomenduje:

- **wprowadzenie elektronicznego rejestru osób zatrzymanych przez Policję, który funkcjonowałby na poziomie krajowym i uwzględniałby m.in. informacje dotyczące miejsca pobytu osób zatrzymanych, w tym również transporty pomiędzy jednostkami. Dane te powinny być niezwłocznie udostępniane pełnomocnikom osób zatrzymanych;**
- **rzetelne prowadzenie dokumentacji dotyczącej osób zatrzymanych.**

4. Traktowanie

a) Illegalność zatrzymania

Jak wynika z relacji rozmówców wśród zatrzymanych znalazły się m.in. osoby, które nie uczestniczyły czynnie w zgromadzeniu na Krakowskim Przedmieściu, czy na ul. Wileczej, a jedynie przyglądały się zajściom. Wśród zatrzymanych znalazły się także osoby przypadkowe, które deklarowały, że akurat w danym momencie wyszły np. do sklepu i wracały z zakupami. Wszystkie osoby zwracały uwagę na ogromny chaos panujący wśród funkcjonariuszy Policji. W momencie zatrzymania nie podawano im jego powodów. Ostatecznie większości z zatrzymanych zarzucono popełnienie czynu z art. 254 Kodeksu karnego⁴⁶, polegającego na udziale w zbiegowisku ze świadomością, że jego uczestnicy wspólnymi siłami dopuszczają się gwałtownego zamachu na osobę lub mienie.

Kwestia legalności zatrzymania osób została objęta odrębnym postępowaniem w Biurze Rzecznika Praw Obywatelskich, prowadzonym przez Zespół Prawa Karnego.

Nie odnosząc się do zasadności dokonanych zatrzymań Krajowy Mechanizm Prewencji Tortur podkreśla, iż umieszczenie w PdOZ jako forma pozbawienia wolności powinno stanowić zawsze środek ostateczny (*ultima ratio*). Jego zastosowanie musi być w konkretnej sytuacji niezbędne ze względu na charakter czynu, o którego popełnienie podejrzewana jest osoba zatrzymana, jak również okoliczności jego popełnienia. W przeciwnym razie taka forma pozbawienia wolności może być traktowana jako narzędzie represji i manifestacji siły państwa wobec jednostki.

Wymienione wyżej sytuacje, które zgłaszali rozmówcy, trudno uznać za wymagającą użycia środka tak dalece ingerującego w prawa człowieka. Bez wątpienia, samo wyjaśnienie sprawy na komisariacie stanowiłoby środek zdecydowanie bardziej współmierny do całej sytuacji. Rozwiązaniem, które pozwoliłoby zatrzymanym na uniknięcie negatywnych wrażeń

⁴⁶ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. - Kodeks karny (tj. Dz.U. z 2019 r., poz. 1950).

związanych z pozbawieniem wolności w PdOZ, byłoby ich wezwanie na przesłuchanie następnego dnia. Stosowanie umieszczenia w PdOZ, w okolicznościach, w których osoba zatrzymana jest gotowa do współpracy z Policją i wykazania swojej niewinności, stanowi bez wątpienia próbę zastraszenia takiej osoby poprzez użycie środka ostatecznego, jakim jest izolacja.

b) Zatrzymanie

Najwyższy niepokój przedstawiciele KMPT wzbudziły informacje o brutalności Policjantów w kontakcie z zatrzymanymi. Jedna osoba relacjonowała pobicie w policyjnym samochodzie. Zgodnie z przekazanymi informacjami, osoba ta została wrzucona do policyjnego samochodu, a gdy upadła na kolana, policjanci zaczęli ją kopać, popychać i wyzywać. Następnie, została skuta kajdankami⁴⁷. U niektórych przedstawiciele KMPT zaobserwowali i udokumentowali obrażenia, które rozmówcy posiadali na ciele⁴⁸. Krajowy Mechanizm Prewencji Tortur (KMPT) wyraża głębokie zaniepokojenie tymi informacjami. Przypomina, że zgodnie z ratyfikowaną przez Polskę Konwencją ONZ w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, nieludzkiego lub poniżającego traktowania albo karania, torturami określa się każde umyślne działanie funkcjonariusza państwowego (lub osoby działającej za zgodą funkcjonariusza), polegające na zadawaniu ostrego bólu lub cierpienia, fizycznego bądź psychicznego, w celu uzyskania od osoby torturowanej (lub osoby trzeciej) informacji, wyznania, ukarania za popełniony czyn, zastraszenia lub wywarcia nacisku albo w jakimkolwiek innym celu wynikającym z wszelkiej formy dyskryminacji. Zakaz tortur jest zakazem bezwzględnym i nie podlega żadnym ograniczeniom. Tortury stanowią najbardziej skrajny przykład łamania praw człowieka, wyrażają pogardę dla jego godności i degradują społeczeństwo, które na nie przyzwala.

Zatrzymani wskazywali też na nieproporcjonalne do ich zachowania stosowanie środków przymusu bezpośredniego np. zakładanie kajdanek na ręce z tyłu w czasie transportu, rzucenie na ziemię w celu zakucia w kajdanki.

Krajowy Mechanizm Prewencji Tortur przypomina, iż zastosowanie środków przymusu bezpośredniego każdorazowo opierać się musi na trzech podstawowych przesłankach: legalności, ostateczności oraz proporcjonalności. Oznacza to, że stosując przymus bezpośredni funkcjonariusze korzystać mogą tylko z tych środków, które umieszczone zostały w ustawie⁴⁹.

⁴⁷ Osoba ta nie złożyła oficjalnej skargi dot. relacjonowanej przez nią przemocy.

⁴⁸ Zob. punkt *Badanie lekarskie*.

⁴⁹ Ustawa z dnia 24 maja 2013 r. o środkach przymusu bezpośredniego i broni palnej (tekst jedn.: Dz. U. z 2019 r., poz. 2418).

Zastosowanie środków przymusu bezpośredniego powinno być poprzedzone innymi formami nieinwazyjnego dyscyplinowania, a w przypadku konieczności ich użycia muszą być one proporcjonalne do zagrożenia stwarzanego przez osobę zatrzymaną.

Duże wątpliwości budzi sposób doprowadzenia jednego z zatrzymanych do samochodu policyjnego. Zgodnie z jego wyjaśnieniami oraz nagraniami, które pojawiły się w mediach, mając ręce skute kajdankami z tyłu, był on niesiony przez 3 policjantów twarzą skierowaną w dół, jeden z funkcjonariuszy trzymał go za nogi, pozostałych dwóch niosło go trzymając za wykręcone w tył przedramiona. Następnie zatrzymany został wrzucony do radiowozu.

Zdaniem KMPT sposób doprowadzenia zatrzymanego był nieproporcjonalny do sytuacji i nie znajduje uzasadnienia z punktu widzenia celu samej czynności. Zastosowane przez Policję środki wydają się w tym przypadku nieproporcjonalne i mają charakter pokazowy, stanowiący przykład manifestacji siły państwa wobec jednostki, do którego nie powinno dojść w demokratycznym państwie prawa.

KMPT stanowczo podkreśla, że przejawy przemocy wobec zatrzymanych, prezentowane przez niektórych funkcjonariuszy Policji, powinny być traktowane jako niedopuszczalne zachowania, rzutujące w sposób negatywny na wizerunek całej formacji.

Europejski Trybunał Praw Człowieka w swoim orzecznictwie niejednokrotnie podkreślał, że użycie siły przez funkcjonariuszy Policji w przypadku zatrzymania może być uzasadnione. Jednak takiej siły należy używać tylko wtedy, gdy jest ona zgodna z prawem i bezwzględnie konieczna i nie powinna być nadmierna. Niespełnienie tych podstawowych wymagań może stanowić naruszenie art. 3 Europejskiej Konwencji Praw Człowieka⁵⁰.

KMPT widzi potrzebę podejmowania dalszych działań edukacyjnych wśród funkcjonariuszy w zakresie traktowania obywateli w sposób respektujący niezbywalną godność każdego z nich, ponieważ tylko odpowiednio dobrany i wyszkolony personel policyjny jest w stanie prawidłowo wykonywać swoje obowiązki, bez uciekania się do przemocy, co stanowi także skuteczną gwarancję chroniącą osoby pozbawione wolności przed torturami. CPT podkreśla, że skuteczne zapobieganie torturom i innym formom niewłaściwego traktowania przez funkcjonariuszy Policji wymaga zmiany kultury policyjnej, ukierunkowanej na poszanowanie praw człowieka i reagowania funkcjonariuszy na wszelkie przypadki złego traktowania przez ich współpracowników. Przemoc wobec osób pozostających pod nadzorem Policji powinna być postrzegana jako naruszenie praw człowieka oraz niedopuszczalny brak profesjonalizmu, który ma wpływ na wizerunek całej Policji. Zmiana sposobu myślenia oraz

⁵⁰ Zob. Bouyid v. Belgia, sprawa nr 23380/09, § 100-113, Rehbock v. Słowenia, sprawa nr 29462/95, § 71-78, Layijov v. Azerbejdżan, sprawa nr 22062/07, § 39-48.

działania w Policji powinna rozpocząć się od konkurencyjnego i rygorystycznego systemu selekcji do służby oraz odpowiedniego wynagrodzenia, które stanowi ważne narzędzie do przyciągnięcia najlepszych kandydatów i utrzymania wysoce kompetentnego personelu⁵¹.

W rozmowach z przedstawicielami KMPT zatrzymani przekazywali informacje o niecenzuralnym, uszczypliwym, homofobicznym i transfobicznym zwracaniu się: „teraz masz przejebane”, „jakby tu byli faszyci to byście spierdalali przed nimi”, „aktywista, kurwa, z Wielkopolski, ile ci płacą, że aż z Gorzowa przyjechałeś?” „w swoim Radzynie, to byś nie mógł sobie tak protestować, bo byś został skopany”. Przy wsiadaniu do samochodu policyjnego jeden z funkcjonariuszy miał zacząć wypytywać mężczyznę o stan zdrowia dodając: „Wie Pan, przewozimy ludzi z HIV, gruźlicą, to chcemy wiedzieć czy Pan czegoś nie ma”. Jeden z mężczyzn w toku rozmów z funkcjonariuszami miał powiedzieć, że nie będzie składał wyjaśnień, co miało skutkować tym, że gdy poprosił funkcjonariusza o możliwość skorzystania z toalety usłyszał: „teraz to ja odmawiam składania zeznań”. Dopiero inny poproszony policjant umożliwił mu skorzystanie z toalety. W czasie wszystkich czynności miał też słyszeć komentarze policjantów: „Czy było warto?”, „Czy nie przesadziliście?” Natomiast w przypadku transdziejczyny używano wyłącznie męskich zaimków.

KMPT przypomina, że powściągliwość funkcjonariuszy Policji w wyrażaniu swojego osobistego stosunku do osób zatrzymanych, które popełniły czyn zabroniony lub są podejrzewane o jego popełnienie, stanowi miarę profesjonalizmu funkcjonariuszy. Wynika to z roli Policji jako organu ścigania, która powinna ograniczać się do schwywania osób naruszających porządek prawny oraz zabezpieczenia niezbędnych dowodów takich naruszeń. Ocena postępowania osób zatrzymanych przez Policję zarezerwowana jest zaś dla niezależnych i niezawisłych sądów.

Należy zwrócić uwagę, że już podczas wizyty w Polsce w 2017 r. CPT wezwał polskie władze do podejmowania dalszych intensywnych wysiłków na rzecz zwalczania niewłaściwego traktowania przez funkcjonariuszy policji. Podkreślił, że policjantom w całym kraju winno się przypomnieć, że wszystkie formy niewłaściwego traktowania osób pozbawionych wolności (w tym słowna obraza) są niezgodne z prawem i będą odpowiednio karane. Dodatkowo, funkcjonariusze policji muszą zostać przeszkoleni w zakresie zapobiegania i minimalizowania użycia przemocy w kontekście zatrzymania. W przypadkach, gdy zastosowanie siły jest niezbędne, powinni oni być w stanie stosować techniki profesjonalne, które ograniczają w jak

⁵¹ Zob. Dwudziesty Ósmy Raport Generalny CPT, CPT/Inf (2019) 9, § 69-71; Raport CPT z wizyty w Polsce, CPT/Inf (2014) 21, § 24

najszerszym możliwym stopniu ryzyko wyrządzenia szkody osobom, które mają być zatrzymane⁵².

Wszystkie osoby, które rozmawiały z przedstawicielami KMPT zwracały uwagę na ogromny chaos panujący wśród funkcjonariuszy Policji. W wielu przypadkach przewożono te osoby z jednej komendy na drugą. Analiza protokołów zatrzymania wykazała, iż czas między zatrzymaniem a rozpoczęciem czynności na komisariatach wynosił w niektórych przypadkach ponad 5 godzin. Część rozmówców przesłuchiwanym było w nocy. Nie jest to odpowiednia pora do realizacji tej czynności procesowej i o ile nie uzasadniają jej szczególne okoliczności danej sprawy, należy jej unikać. Nie ma bowiem żadnych przeszkód, by zatrzymany został przesłuchany następnego dnia, w obecności i po konsultacji ze swoim obrońcą. Dokonywanie rozpytania i przesłuchania w godzinach nocnych, gdy zatrzymany jest wyczerpany fizycznie i emocjonalnie samym faktem zatrzymania i poprzednim przesłuchaniem policyjnym, nie może być uznane za humanitarne traktowanie.

Krajowy Mechanizm Prewencji Tortur zaleca:

- **bezwzględne przestrzeganie przez funkcjonariuszy obowiązku traktowania osób zatrzymanych, w sposób respektujący ich godność;**
- **podjęcie działań edukacyjnych wśród funkcjonariuszy w zakresie traktowania zatrzymanych.**

c) Nadużywanie stosowania kajdanek

Jak wynika z rozmów z zatrzymanymi, kajdanki były wykorzystywane podczas transportu, w trakcie czynności na komisariatach, a nawet badań lekarskich. Stosowano je mimo, iż zatrzymani pozostawali pod nadzorem policjantów i znajdowali się w zamkniętych pojazdach lub pomieszczeniach służbowych Policji. Często zatrzymani mieli ręce skute z tyłu, co nie zawsze jest konieczne i proporcjonalne.

Zgodnie z ustawą o środkach przymusu bezpośredniego i broni palnej kajdanek można użyć m.in. w celu zapewnienia bezpieczeństwa konwoju lub doprowadzenia oraz prewencyjnie, w celu zapobieżenia ucieczce i objawom agresji lub autoagresji⁵³. Niezależnie jednak od powodów stosowania, ich użycie powinno mieć charakter indywidualny, być proporcjonalne do stopnia zagrożenia i niezbędne, dla osiągnięcia celu określonego w ustawie. Wybierając

⁵² Raport CPT z wizyty w Polsce, CPT/Inf (2018) 39, § 21.

⁵³ Zob. art. 11 pkt 9, 1-11, 13 i 14; art. 13 ust. 1, art. 15 ust. 1 ustawy z dnia 24 maja 2013 r. o środkach przymusu bezpośredniego i broni palnej (tekst jedn.: Dz. U. z 2019 r., poz. 2418).

środek przymusu bezpośredniego, funkcjonariusz powinien wybrać ten, który wywołuje jak najmniejszy poziom dolegliwości u zatrzymanego⁵⁴.

W ocenie KMPT kajdanki nie powinny być profilaktycznie stosowane wobec wszystkich osób zatrzymanych, a tylko wtedy, gdy wyraźnie uzasadnia to ocena ryzyka w indywidualnym przypadku. Inne zachowanie policjantów można interpretować jako przykład manifestacji siły państwa wobec jednostki, do czego nie powinno dochodzić w demokratycznym państwie prawa.

Kajdanki nie powinny być zbyt ciasno zapięte (może to powoływać poważne konsekwencje medyczne) i należy je stosować tylko tak długo, jak jest to absolutnie niezbędne.

Powyższy standard jest zgodny z rekomendacjami CPT oraz SPT⁵⁵. Co więcej, CPT wskazuje, że kajdanki nie powinny być stosowane podczas przesłuchań lub rozpytań podejrzanych⁵⁶.

Nie powinny być też stosowane jako zasada w czasie transportu⁵⁷. Ich użycie powinno być uzasadnione oceną ryzyka w konkretnym przypadku, kiedy ich zastosowanie wydaje się absolutnie konieczne. Powinny być wówczas stosowane w sposób, który eliminuje ryzyko zranienia osoby konwojowanej⁵⁸. Należy unikać zakładania ich za ręce trzymane z tyłu z uwagi na możliwość niewygody dla zatrzymanego i ryzyko obrażeń w razie wypadku.

CPT podkreśla, że konwojowani powinni być przewożeni w bezpiecznych furgonetkach, eliminując w ten sposób konieczność zakładania kajdanek podczas podróży⁵⁹.

O tym, że kajdanki nie powinny być stosowane automatycznie podczas każdego transferu zatrzymanych, mówią też eksperci z Uniwersytetu w Essex. Zwracają oni też uwagę na konieczność przeciwdziałania ewentualnym fizycznym uszkodzeniom pasażerów, które mogą

⁵⁴ Zob. art. 6 ust. 1 w zw. z art. 12 ust. 1 pkt 2 lit a) ustawy o środkach przymusu bezpośredniego i broni palnej.
⁵⁵ Zob. Raport CPT z wizyty we Francji, CPT/Inf (2017) 7, § 13; Raport CPT z wizyty na Cyprze, CPT/Inf (2018) 16, § 15; Raport CPT z wizyty w Holandii, CPT/Inf (2017) 1, § 13; Raport CPT z wizyty w Belgii, CPT/Inf (2018) 8, § 18; Raport CPT z wizyty w Hiszpanii, CPT/Inf (2017) 34, § 8; Raport CPT z wizyty w Wielkiej Brytanii, CPT/Inf (2017) 9, § 14; Raport CPT z wizyty w Serbii, CPT/Inf (2016) 21, § 53; Raport CPT z wizyty na Gibraltarze, CPT/Inf (2015) 40, § 11; Raport CPT z wizyty w Rosji, CPT/Inf (2013) 41, § 28; Raport SPT z wizyty w Chile, CAT/OP/CHL/1, § 45-46; Raport SPT z wizyty w Nowej Zelandii, CAT/OP/NZL/1, § 110-112.

⁵⁶ Zob. Raport CPT z wizyty w Kosowie, CPT/Inf (2009) 3, § 38.

⁵⁷ Zob. Raport SPT z wizyty w Nowej Zelandii, CAT/OP/NZL/1, § 110-111; Transport of detainee, Factsheet, June 2018, CPT/Inf (2018) 24, pkt. 3. Security measures.

⁵⁸ Zob. Transport of detainee, Factsheet, June 2018, CPT/Inf (2018) 24, pkt. 3. Security measures; Raport CPT z wizyty w Serbii, CPT/Inf (2016) 21, § 53.

⁵⁹ Zob. Transport of detainee, Factsheet, June 2018, CPT/Inf (2018) 24, pkt. 3. Security measures; Raport CPT z wizyty w Irlandii, CPT/Inf (2007) 40, § 101; Raport CPT z wizyty w Wielkiej Brytanii, CPT/Inf (2006) 28, § 23; Raport CPT z wizyty na Węgrzech, CPT/Inf (2006) 20, § 126; Raport CPT z wizyty w Serbii, CPT/Inf (2016) 21, § 53.

wystąpić, gdy są oni skuci, a pojazd hamuje lub ulegnie wypadkowi. Stosowanie kajdanek ogranicza bowiem zdolność zatrzymanych do ochrony przed upadkiem⁶⁰.

Jak wspomniano już w punkcie 3c raportu, za niedopuszczalne należy uznać stosowanie kajdanek podczas badań medycznych, w szczególności z rękami skutymi z tyłu. Jest to praktyka poniżająca, która w połączeniu z nadzorem badanego przez funkcjonariuszy, potęguje napięcie i zniechęca do informowania lekarza o złym traktowaniu przez policjantów. Stanowi też zagrożenie dla obiektywności badania. W takich warunkach pacjent może nie chcieć udzielić pełnej, zgodnej z prawdą, informacji o stanie swojego zdrowia⁶¹.

O nadużywaniu prewencyjnego stosowania kajdanek wobec zatrzymanych, zarówno podczas ich konwojowania, jak i przeszuchań Rzecznik Praw Obywatelskich informował Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji w wystąpieniu generalnym z dnia 20 stycznia 2020 r.⁶². W udzielonej odpowiedzi Minister przywołał przepisy ustawy o Policji oraz ustawy o środkach przymusu bezpośredniego uznając za racjonalne prewencyjne stosowanie kajdanek przez policjantów w określonych sytuacjach. Zobowiązał się również do skierowania do komendantów wojewódzkich Policji stosownego wystąpienia w celu wykorzystania w toku doskonalenia zawodowego funkcjonariuszy.

Krajowy Mechanizm Prewencji Tortur zaleca:

- **stosowanie kajdanek tylko wtedy, gdy wyraźnie uzasadnia to ocena ryzyka w indywidualnym przypadku;**
- **zaprzestanie stosowania kajdanek podczas badań lekarskich.**

d) Kontrole osobiste

Większość osób zatrzymanych została poddana kontroli osobistej, która polegała na rozebraniu się do naga i wykonaniu przysiadu. Kontrole miały zwykle charakter jednoetapowy, tj. zatrzymany musiał zdjąć całą odzież jednocześnie i stać nago przed funkcjonariuszem; czasem obecnych było dwóch funkcjonariuszy. W niektórych przypadkach kontrole miały miejsce dwukrotnie – po przewiezieniu zatrzymanych na komisariaty, a następnie już na terenie policyjnych izb zatrzymań. Kontrole osobiste wykonywane były w obecności funkcjonariusza

⁶⁰ Zob. Essex paper 3 Initial guidance on the interpretation and implementation of the UN Nelson Mandela Rules, Penal Reform International Head Office i Human Rights Centre University of Essex, February 2017, Use of restraints, s. 57.

⁶¹ Zob. Raport CPT z wizyty w Hiszpanii, CPT/Inf (96) 9 [Part 1], § 150; Essex paper 3 Initial guidance on the interpretation and implementation of the UN Nelson Mandela Rules, Penal Reform International Head Office i Human Rights Centre University of Essex, February 2017, s. 57 i 163.

⁶² KMP.570.29.2019.AN

(y) tej samej płci, co osoba zatrzymana. Jednakże w przypadku transdziejczyny kontrolę tę przeprowadził funkcjonariusz płci męskiej.

Zdaniem Krajowego Mechanizmu Prewencji Tortur, Policjanci nadużywali kontroli osobistych osób zatrzymanych i wykonywali je w sposób naruszający godność tych osób. KMPT stoi na stanowisku, że kontrola osobista nie powinna być stosowana rutynowo wobec wszystkich osób zatrzymanych, a tylko w wyjątkowych przypadkach, uzasadnionych specyfiką danej sytuacji i po dokonaniu indywidualnej oceny ryzyka.

Analogiczny standard rekomenduje CPT, który podkreśla, że osoby zatrzymane powinny być przeszukiwane w celu zapewnienia bezpieczeństwa własnego i funkcjonariuszy. Kontroli osobistej nie powinny być jednak poddawane rutynowo wszystkie osoby zatrzymane, z uwagi na fakt, iż jest to środek bardzo inwazyjny i potencjalnie poniżający. Kontroli należy dokonywać tylko wtedy, gdy istnieją uzasadnione podstawy, by podejrzewać, że osoba zatrzymana mogła ukryć przedmioty niebezpieczne, lub które mogą być dowodem popełnienia przestępstwa, a ponadto zwykle przeszukiwanie nie doprowadzi do ich wykrycia⁶³. Ponadto przy kontroli powinien być obecny więcej niż jeden funkcjonariusz jako ochrona zarówno dla osób zatrzymanych, jak i personelu. Osoby dokonujące kontroli powinny być tej samej płci, co kontrolowany⁶⁴.

CPT wskazuje też, by kontrola była realizowana w sposób dwuetapowy w celu zminimalizowania poczucia zażenowania osoby kontrolowanej. Osoby poddawane kontroli osobistej nie powinny być zobowiązane do zdjęcia całego ubrania w tym samym czasie, np. powinny mieć prawo do zdjęcia ubrań powyżej pasa i do ubrania się przed zdjęciem pozostałych ubrań⁶⁵.

Zgodnie z ustawą o Policji⁶⁶ funkcjonariusz powinien dokonać kontroli osobistej w sposób możliwie najmniej naruszający dobra osobiste osoby kontrolowanej oraz w zakresie niezbędnym w danych okolicznościach do zrealizowania celu dokonywanej kontroli. Podczas sprawdzenia, osoba kontrolowana powinna być częściowo ubrana. Policjant powinien najpierw sprawdzić część odzieży, a przed sprawdzeniem kolejnej części umożliwić osobie kontrolowanej włożenie odzieży już sprawdzonej.

⁶³ Zob. Raporty CPT z wizyty w Czechach: CPT/Inf (2019) 23, § 31 i CPT/Inf (2015) 18, § 22; Raport CPT z wizyty na Litwie, CPT/Inf (2017) 16, § 37; Raport CPT z wizyty w Kosowie, CPT/Inf (2011) 26, § 19.

⁶⁴ Zob. Raport CPT z wizyty na Litwie, CPT/Inf (2017) 16, § 37; Raport CPT z wizyty w Czechach, CPT/Inf (2015) 18, § 22; Raport CPT z wizyty w Kosowie, CPT/Inf (2011) 26, § 19.

⁶⁵ Zob. Raport CPT z wizyty w Norwegii, CPT/Inf (2019) 1, § 37.

⁶⁶ Art. 15 d Ustawy z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji (t.j. Dz.U. z 2020 r., poz. 360).

Oddzielnie należy odnieść się do kontroli osobistej osób doprowadzonych do PdOZ. Zdaniem części rozmówców oraz z analizy nagrań z monitoringu wynika, że przed umieszczeniem w izbie poddani oni zostali kontroli z koniecznością rozebrania się do naga. Tymczasem zgodnie z § 5 ust. 2 Regulaminu pobytu osób w pomieszczeniach dla osób zatrzymanych lub doprowadzonych w celu wytrzeźwienia⁶⁷, (dalej: Regulamin), obligatoryjne wobec osób umieszczanych w izbie jest jedynie sprawdzenie prewencyjne, które polega m.in. na manualnym sprawdzeniu osoby, zawartości jej odzieży oraz przedmiotów znajdujących się na jej ciele lub przez nią posiadanych⁶⁸. Jedynie w przypadku, gdy w stosunku do osób zatrzymanych lub osób doprowadzanych w celu wytrzeźwienia zaistniały przesłanki, o których mowa w art. 15 ust. 1 pkt 5 ustawy, dokonuje się kontroli osobistej na zasadach i w sposób określony w art. 15d ustawy, łącznie z możliwością sprawdzenia miejsc intymnych osoby zatrzymanej w „szczególnie uzasadnionych przypadkach”(art. 15g ust. 2 ustawy).

Ze względu na fakt, że osoby zatrzymane zostały poddane kontroli osobistej na komisariatach Policji, a w czasie transferu pomiędzy komisariatem a PdOZ znajdowały się pod permanentnym nadzorem Policji, KMPT nie znajduje uzasadnienia dla ponownego przeprowadzenia kontroli osobistych przed osadzeniem osób zatrzymanych. Ponowne powtórzenie procedury ingerującej w godność należy uznać za formę nadużycia oraz próbę poniżenia osób zatrzymanych.

Biorąc powyższe pod uwagę niezbędne wydaje się dokonanie przeglądu praktyki kontroli osobistej, gdyż w przeszłości polskie sądy stwierdzały złe traktowanie osób zatrzymanych przez Policję poprzez m.in. zmuszanie ich, do poddania się, bez powodu, rewizji osobistej, połączonej ze zdjęciem bielizny do kostek i rozchyleniem kolan⁶⁹.

Jak wskazano wyżej, w celu zapewnienia poszanowania godności osoby zatrzymanej, kontrole osobiste przeprowadza funkcjonariusz tej samej płci co osoba zatrzymana. Jednakże w sytuacji osób transpłciowych i interpłciowych, szczególnie w okresie tranzycji, kiedy płeć biologiczna różni się od jej tożsamości płciowej, kontrola osobista przeprowadzona przez policjanta tej samej płci, co płeć biologiczna osoby zatrzymanej jest praktyką poniżającą. W takim przypadku, zdaniem Krajowego Mechanizmu Prewencji Tortur, to osoba zatrzymana

⁶⁷ Załącznik nr 1 do Rozporządzenia Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 4 czerwca 2012 r. w sprawie pomieszczeń przeznaczonych dla osób zatrzymanych lub doprowadzonych w celu -wytrzeźwienia, pokoi przejściowych, tymczasowych pomieszczeń przejściowych i policyjnych izb dziecka, regulaminu pobytu w tych pomieszczeniach, pokojach i izbach oraz sposobu postępowania z zapisami obrazu z tych pomieszczeń, pokoi i izb (Dz. U. z 2012 r., poz. 638)

⁶⁸ Pełen zakres sprawdzenia prewencyjnego wyniku z art. 15g ust. 1 i 3 Ustawy z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji (tj.: Dz.U. z 2020 r., poz. 360)

⁶⁹ Zob. Wystąpienie Generalne RPO do Ministra Sprawiedliwości z dnia 18.04.2017 r. KMP.570.3.2017.RK.

powinna decydować o wyborze płci funkcjonariusza mającego przeprowadzić czynności. Praktyka ta jest zgodna ze stanowiskiem Specjalnego Sprawozdawcy ONZ ds. Tortur i innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania, który w 2016 r. wezwał państwa członkowskie do zagwarantowania osobom transpłciowym możliwości wyboru funkcjonariusza do kontroli osobistej⁷⁰.

Krajowy Mechanizm Prewencji Tortur zaleca:

- **zaprzestanie praktyki rutynowej kontroli osobistej zatrzymanych. Kontrola osobista powinna być stosowana jedynie w wyjątkowym, uzasadnionym specyfiką sytuacji przypadku i po dokonaniu indywidualnej oceny ryzyka;**
- **zaprzestanie praktyki kontroli osobistej wszystkich zatrzymanych przed ich umieszczeniem w PdOZ, poprzestanie na sprawdzeniu prewencyjnym;**
- **w przypadkach gdy kontrola osobista jest niezbędna, jej realizację w sposób dwuetapowy (zatrzymany powinien mieć możliwość ubrania partii odzieży przed zdjęciem kolejnej);**
- **zapewnienie osobom transpłciowym możliwości wyboru płci funkcjonariusza mającego przeprowadzić kontrolę osobistą;**

e) Warunki materialne zatrzymania

Jak wskazano już w niniejszym raporcie, czas pomiędzy zatrzymaniem i podjęciem czynności na komisariacie wynosił nawet powyżej 5 godzin. Następnie, po dokonaniu czynności, zatrzymani trafiali do PdOZ. W tym przypadku rozmówcy wskazywali np. że już po przewiezieniu na komendę gdzie mieli zostać osadzeni w PdOZ musieli czekać jeszcze ok. 1,5 h na przyjęcie, siedząc jedynie na krzesłach przy dyżurce, miało to miejsce nad ranem, po całej nieprzespanej nocy. Jeden z zatrzymanych wskazywał że był dwa razy wożony pomiędzy dwoma komendami, bo funkcjonariusze zapomnieli zabrać zaświadczenia lekarskiego niezbędnego do osadzenia w PdOZ. Zdaniem rozmówców, w niektórych przypadkach czas między zatrzymaniem a faktycznym przyjęciem do PdOZ wynosił nawet 12 godzin. Kwestia ta jest obecnie wyjaśniana, bowiem do czasu sporządzenia raportu, KMPT nie otrzymał informacji o godzinie osadzenia w PdOZ zatrzymanych.

⁷⁰ Zob. Raport Specjalnego Sprawozdawcy ONZ ds. tortur i innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania, 5 stycznia 2016 r., A/HRC/31/57.

Rozmówcy informowali też, iż na komisariatach nie mieli dostępu do wody pitnej. Jeśli ktoś miał własną butelkę z wodą, dzielił się nią z innymi. Wskazywali również, iż w przypadku chęci skorzystania z toalety, musieli długo czekać.

Osadzonym w PdOZ wydawano pościel, materac, poduszkę i koc, jednak o godzinie 7 były one zabierane z powodu zakończenia ciszy nocnej⁷¹. W niektórych PdOZ zatrzymanym pozostawiano jednak koc. Niektóre osoby trafiły do PdOZ już rano i przedmioty te nie były im wydawane, w związku z czym spały na twardych piyczach, bez koca i materaca.

Tymczasem par. 9 ust. 6 Regulaminu⁷² umożliwia udostępnienie osobie zatrzymanej materaca, podglówka, koca oraz pościeli w ciągu dnia. Zdaniem Krajowego Mechanizmu Prewencji Tortur całonocne czynności na komisariatach pozbawiające w rezultacie snu zatrzymanych, uzasadniają wydawanie tych przedmiotów również w porze dziennej.

W pomieszczeniach dla osób zatrzymanych w Piasecznie zatrzymani, do momentu rozmowy z przedstawicielkami KMPT, tj. ok godz.12. nie otrzymali posiłku. Profos i Naczelnik Wydziału Prewencji pytani o ten fakt, mówili że nie minęło 5 godzin od osadzenia w PdOZ do chwili wydania śniadania, więc śniadanie jeszcze nie przysługiwało, a obiadu do czasu wizytacji KMPT jeszcze nie wydawano. Prawdą jest, iż zgodnie z ww. Regulaminem posiłki wydaje się po upływie minimum 5 godzin od chwili umieszczenia osoby zatrzymanej w pomieszczeniu⁷³, jednakże należy mieć na uwadze, iż osadzeni zostali zatrzymani między godziną 20 i 21, a od momentu zatrzymania nie mieli dostępu do jedzenia. Warto w tym kontekście zwrócić uwagę, że w innych wizytowanych tego dnia PdOZ osoby zatrzymane otrzymały zarówno śniadanie jak i obiad.

Zatrzymani, którzy osadzeni byli w pomieszczeniach mieszczących się przy Komendzie Stołecznej Policji zwrócili uwagę, iż na śniadanie otrzymali półtorej kromki chleba tostowego z pasztetem, co nie było wystarczającym posiłkiem biorąc pod uwagę godzinę ich zatrzymania. Weganie i wegetarianie w ogóle odmówili przyjęcia śniadania. W związku z tym obiad oferowany był już w wersji wegetariańskiej, wegańskiej i mięsnej. W innym PdOZ na obiad podano mięsne pulpety, mimo iż wśród zatrzymanych wielu było wegetarianami/weganami. W przypadku jednej kobiety, która odmówiła tego obiadu, policjant przyniósł jej gorący kubek – prawdopodobnie z własnych zasobów.

⁷¹ Przedmioty te nie zostały odebrane zatrzymanym w PdOZ w Piasecznie.

⁷² Załącznik nr 1 do Rozporządzenia ministra spraw wewnętrznych z dnia 4 czerwca 2012 r. w sprawie pomieszczeń przeznaczonych dla osób zatrzymanych lub doprowadzonych w celu wytrzeźwienia, pokoi przejściowych, tymczasowych pomieszczeń przejściowych i policyjnych izb dziecka, regulaminu pobytu w tych pomieszczeniach, pokojach i izbach oraz sposobu postępowania z zapisami obrazu z tych pomieszczeń, pokoi i izb (Dz.U.2012.628).

⁷³ § 10 ust.1 pkt c Regulaminu.

Większość zatrzymanych nie skarżyła się na traktowanie przez funkcjonariuszy pełniących dyżur w PdOZ. Niektórzy wręcz podkreślali ich profesjonalizm, kulturę osobistą i zrozumienie sytuacji, w jakiej znaleźli się rozmówcy. Pojawiły się jednak pojedyncze sygnały dotyczące niestosownych wypowiedzi policjantów. Jedna z kobiet, zasygnalizowała funkcjonariuszowi, że skończyło się mydło w toalecie, na co w odpowiedzi miała usłyszeć: „W dupach wam się przewracało, chcecie standardów hotelowych.”

Krajowy Mechanizm Prewencji Tortur jest świadom, iż areszt policyjny trwa stosunkowo krótko. Niemniej jednak warunki zapewnione osobom zatrzymanym powinny spełniać minimalne warunki bytowe.

KMPT zaleca:

- w przypadku, gdy osoba osadzona pozbawiona była możliwości snu, udostępnianie materaca, podglówka, koca oraz pościeli w ciągu dnia;
- zapewnienie wszystkim osobom zatrzymanym posiłków odpowiednich do prowadzonej diety oraz udostępnienie śniadania w przypadku, gdy z protokołu zatrzymania wynika, że czynności z zatrzymanym były prowadzone całą noc.

d) Środki ochrony przed koronawirusem

Wszyscy rozmówcy posiadali własne maseczki ochronne. Wszyscy również wskazywali, iż podczas pobytu na komisariatach nie stosowano środków ostrożności w związku z pandemią koronawirusa lub wprowadzone rozwiązania były bardzo ograniczone. Tylko kilku osobom z trzydziestu trzech rozmówców, dokonano profilaktycznego pomiaru temperatury ciała. W większości przypadków zatrzymanym nie umożliwiono też umycia lub dezynfekcji rąk. Rozmówcy zwrócili uwagę, że przy wejściu do komisariatu znajdowały się dozowniki z płynami antybakteryjnymi, ale korzystali z nich głównie funkcjonariusze. Jedna z osób zatrzymanych zwróciła się nawet z prośbą o umożliwienie zdezynfekowania dłoni przed nałożeniem ustnika na alkomat. Wykonujący czynności policjant miał stwierdzić, że nie jest to możliwe, bo środki dezynfekcyjne znajdują się przy wejściu i zatrzymany powinien wtedy o tym pomyśleć. Umycie rąk możliwe było dopiero po skorzystaniu z toalety, co odbywało się za zgodą policjantów. Osoby zatrzymane przebywały w pomieszczeniach, w których nie można było zachować 1,5 m. dystansu społecznego, wskazywali m.in., że po 2-3 osoby byli umieszczali w niewielkich, wydzielonych i zakratowanych przestrzeniach. Wywiad covidowy oraz mierzenie temperatury odbywały się dopiero na etapie badań lekarskich, w zależności od

szpitala np. w tzw. namiocie covidowym tuż przed przyjęciem na izbę, lub podczas samego badania na SOR. Należy jednak zaznaczyć, że jak wskazano w niniejszym raporcie, tylko nieliczne osoby skorzystały z konsultacji medycznych. Zdarzały się także sytuacje, gdy temperatura była mierzona przy przyjęciu do PdOZ. W zwizytowanych policyjnych izbach zatrzymań podjęte środki ostrożności były zróżnicowane. Nie wszyscy funkcjonariusze w dniu wizytacji stosowali maseczki ochronne oraz rękawiczki, zwłaszcza przy bezpośrednich kontaktach z osobami zatrzymanymi. W PdOZ dostępne były środki dezynfekcyjne.

Krajowy Mechanizm Prewencji Tortur wyraża głębokie zaniepokojenie brakiem zachowania środków ostrożności w kontaktach międzyludzkich na komisariatach. Sytuacja epidemiczna w całym kraju jest wciąż niepokojąca. Zapewnienie bezpieczeństwa osobom zatrzymanym oraz funkcjonariuszom Policji wymaga podejmowania zorganizowanych działań. Szereg zaleceń w kontekście zagrożenia epidemiologicznego w jednostkach penitencjarnych wydała Światowa Organizacja Zdrowia (WHO), Europejski Komitet do Spraw Zapobiegania Torturom oraz Nieludzkiemu lub Poniżającemu Traktowaniu albo Karaniu (CPT) oraz Podkomitet ONZ do spraw Prewencji (SPT).

W związku z powyższym KMPT prosi o informację jakie procedury wprowadzono na komisariatach, jeśli chodzi o środki ostrożności i profilaktykę zarażeń.

5. Podsumowanie

Biorąc pod uwagę stwierdzone przez KMPT nieprawidłowości w zakresie:

- podstawowych gwarancji antytorturowych, w tym przede wszystkim utrudnień w dostępie do obrońcy, sposobu realizacji spotkań z adwokatem, ale również utrudnień w powiadomieniu osoby trzeciej o zatrzymaniu, braku badań lekarskich wszystkich osób zatrzymanych i przeprowadzania ich w obecności funkcjonariuszy Policji;

- traktowania zatrzymanych, w tym informacji o brutalności Policjantów, nadużyć kontroli osobistej, sposobu jej przeprowadzania, zastosowanych środków przymusu bezpośredniego, w tym kajdanek podczas badań medycznych zatrzymanych;

- warunków materialnych zapewnionych zatrzymanym, w tym braku powszechnego dostępu do wody pitnej, przeprowadzania czynności w godzinach nocnych, niezapewnienia wszystkim osadzonym w PdOZ jedzenia oraz właściwych warunków do odpoczynku po całonocnych czynnościach, jak i braku zachowania odpowiednich środków ostrożności antycovidowych

zdaniem Krajowego Mechanizmu Prewencji Tortur, sposób traktowania zatrzymanych przez Policję stanowił poniżające traktowanie, a w niektórych przypadkach kumulacja dolegliwości wypełniła znamiona niehumanitarnego traktowania. Zarówno poniżające jak i niehumanitarne traktowanie są bezwzględnie zabronione przez Konstytucję RP (art. 40), jak i umowy międzynarodowe (art. 16 Konwencji ONZ w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karanía, art. 3 Europejskiej Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności z 1950 r., art. 7 Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych).

Krajowy Mechanizm Prewencji Tortur wyraża nadzieję, że opisane wyżej uwagi staną się przedmiotem głębokiej refleksji ze strony odpowiednich władz prowadzącej do podjęcia systemowych działań, które nie tylko wyeliminują wskazane nieprawidłowości, ale przede wszystkim doprowadzą do zmiany postaw funkcjonariuszy Policji, w duchu poszanowania praw człowieka. Przeciwdziałanie torturom jest bowiem procesem złożonym, wymagającym holistycznego, systemowego podejścia do tego zagadnienia oraz edukacji i odpowiednich ram prawnych. KMPT wyraża nadzieję na konstruktywny dialog władz w zakresie prewencji tortur i skuteczne zmiany systemowe.

6. Zalecenia

Na podstawie art. 19 Protokołu fakultatywnego do Konwencji w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karanía, przedstawiciele Krajowego Mechanizmu Prewencji Tortur zalecają:

I. Ministrowi Spraw Wewnętrznych i Administracji:

- 1) wprowadzenie efektywnego systemu pomocy prawnej zapewniającego dostęp do adwokata od pierwszych chwil zatrzymania;
- 2) wprowadzenie obowiązku przeprowadzania badań lekarskich każdej osoby zatrzymanej przez funkcjonariuszy Policji;
- 3) wprowadzenie obowiązku badania osób zgłaszających zaburzenia psychiczne przez lekarzy psychiatrów;
- 4) zapewnienie osobom transpłciowym odpowiedniego poziomu opieki medycznej po zatrzymaniu;
- 5) zapewnienie osobom transpłciowym możliwości wyboru płci funkcjonariusza mającego przeprowadzić kontrolę osobistą;

- 6) wprowadzenie elektronicznego rejestru osób zatrzymanych przez Policję, który funkcjonowałby na poziomie krajowym i uwzględniałby m.in. informacje dotyczące miejsca pobytu osób zatrzymanych, uwzględniające m.in. transporty pomiędzy jednostkami. Dane te powinny być niezwłocznie udostępniane pełnomocnikom osób zatrzymanych.

II. Ministrowi Zdrowia:

- 1) uwzględnienia w programie szkoleń zawodowych lekarzy tematyki poświęconej opisanym w Protokole Stambulskim metodom wykrywania i dokumentowania przypadków tortur i innych form okrutnego, nieludzkiego i poniżającego traktowania.

III. Komendantowi Stołecznemu Policji:

- 1) zapewnienie odbywania spotkań osób zatrzymanych z obrońcą w warunkach poufności, poza zasięgiem słuchu i wzroku funkcjonariuszy Policji;
- 2) sporządzenie listy adwokatów i radców prawnych, uprawnionych do pełnienia roli obrońcy, na terenie właściwości odpowiedniego samorządu prawniczego, informowanie o jej istnieniu osoby zatrzymane i udostępnianie jej, w przypadku zgłoszenia takiej chęci;
- 3) zapewnienie faktycznej realizacji prawa do powiadomienia osoby trzeciej o fakcie zatrzymania;
- 4) umożliwienie samodzielnego powiadomienia wybranej osoby o fakcie zatrzymania a tylko w sytuacjach szczególnych, uzasadnionych specyfiką danej sytuacji, realizację tego prawa za pośrednictwem funkcjonariusza Policji;
- 5) bezwzględne przeprowadzanie badań lekarskich w sytuacjach, gdy zgodnie z obowiązującymi przepisami jest ono obowiązkowe;
- 6) staranne dokumentowanie obrażeń, które posiadają osoby zatrzymane;
- 7) przeprowadzanie badań lekarskich poza zasięgiem wzroku i słuchu policjantów, chyba że lekarz poprosi o asystę;
- 8) zapewnienie, by wszystkie osoby zatrzymane były informowane o przysługujących im prawach, od samego początku pozbawienia wolności. Pouczenie powinno nastąpić poprzez udzielenie w chwili zatrzymania jasnej, ustnej informacji, która następnie dopiero powinna być uzupełniona o informację pisemną; Policjanci powinni upewnić się, że zatrzymany zrozumiał swoje prawa. Powinien mieć też czas na przeczytanie protokołu przed jego podpisaniem. W razie konieczności funkcjonariusze powinni udzielić zatrzymanemu

dotatkowych, ustnych wyjaśnień oraz umożliwić szczegółowe zapoznanie się regulaminem pobytu w PdOZ;

- 9) rzetelne prowadzenie dokumentacji dotyczącej osób zatrzymanych;
- 10) bezwzględne przestrzeganie przez funkcjonariuszy obowiązku traktowania osób zatrzymanych, w sposób respektujący ich godność;
- 11) podjęcie działań edukacyjnych wśród funkcjonariuszy w zakresie traktowania zatrzymanych;
- 12) stosowanie kajdanek tylko wtedy, gdy wyraźnie uzasadnia to ocena ryzyka w indywidualnym przypadku;
- 13) zaprzestanie stosowania kajdanek podczas badań lekarskich;
- 14) zaprzestanie praktyki rutynowej kontroli osobistej zatrzymanych. Kontrola osobista powinna być stosowana jedynie w wyjątkowym, uzasadnionym specyfiką sytuacji przypadku i po dokonaniu indywidualnej oceny ryzyka;
- 15) zaprzestanie praktyki kontroli osobistej wszystkich zatrzymanych przed ich umieszczeniem w PdOZ, poprzestanie na sprawdzeniu prewencyjnym;
- 16) w przypadkach gdy kontrola osobista jest niezbędna, jej realizację w sposób dwuetapowy (zatrzymany powinien mieć możliwość ubrania partii odzieży przed zdjęciem kolejnej);
- 17) w przypadku, gdy osoba osadzona w PdOZ pozbawiona była możliwości snu, udostępnianie materaca, podglówka, koca oraz pościeli w ciągu dnia;
- 18) zapewnienie wszystkim osobom osadzonym w PdOZ posiłków odpowiednich do prowadzonej diety oraz udostępnienie śniadania w przypadku, gdy z protokołu zatrzymania wynika, że czynności z zatrzymanym były prowadzone całą noc.

Ponadto, KMPT prosi o informację jakie procedury wprowadzono w jednostkach organizacyjnych Policji, jeśli chodzi o środki ostrożności i profilaktykę zarażeń wirusem COVID-19.